

บทที่ ๒

แนวคิดและทฤษฎีของกระบวนการยุติธรรม

บทนี้เป็นการตรวจสอบทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีในการรวบรวมพยานหลักฐานอันเป็นการค้นหาความจริงในรูปแบบต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

๒.๑ ทฤษฎีเกี่ยวกับการอำนวยความยุติธรรม

๒.๑.๑ การอำนวยความยุติธรรม

การอำนวยความยุติธรรม หมายถึงการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ แบบแผนขององค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรม ภายใต้หลักเกณฑ์แห่งกฎหมาย เพื่อก่อให้เกิดความยุติธรรม ระวังข้อพิพาทขัดแย้งที่มีขึ้น หรือเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในสังคม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ซึ่งประกาศให้มีผลใช้บังคับนับตั้งแต่วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๐ ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหน้าที่ของรัฐในการอำนวยความยุติธรรมเอาไว้ และแม้ว่าปัจจุบันได้ถูกยกเลิกไปโดยประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) ฉบับที่ ๓ ลงวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๔๙ อย่างไรก็ตามต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. ๒๕๔๙ มีผลใช้บังคับนับตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๔๙ ความในมาตรา ๓ บัญญัติว่า"ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ คัดดีศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคบรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้" จึงมีผลให้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่จะได้รับการคุ้มครองและการอำนวยความยุติธรรมตามหลักสากลของความยุติธรรม^๑

^๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) ๒๕๔๙

การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเป็นหน้าที่สำคัญของรัฐ และรัฐธรรมนูญทุกฉบับได้มีบทบัญญัติให้รัฐต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดความยุติธรรม ดังนั้นรัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมกัน รวมทั้งจัดระบบราชการและงานของรัฐอย่างอื่นให้มีประสิทธิภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน^๒

ทฤษฎีอาชญาวิทยาที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมหลายทฤษฎีส่วนใหญ่จะมุ่งอธิบายสาเหตุการเกิดอาชญากรรม ปรัชญาการลงโทษทางสังคมของอาชญากรรม หนึ่งในทฤษฎีที่อธิบายถึงการอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและบทบาทของผู้พิพากษาในการบังคับใช้กฎหมายคือ ทฤษฎีว่าด้วยอาชญากรรมและการลงโทษของซีซาร์ เบคคาเรีย^๓

เบคคาเรีย ได้เขียนบทความว่าด้วยอาชญากรรมและการลงโทษ เพื่อเสนอแนวคิดในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม มีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้^๔

๑. ต้องมีการกำหนดเป็นสัญญาประชาคมในการหลีกเลี่ยงความสับสนวุ่นวายและสงคราม
๒. กฎหมายที่ใช้บังคับต้องกำหนดขึ้นโดยฝ่ายนิติบัญญัติ ไม่ใช่ผู้พิพากษาเป็นผู้กำหนด
๓. หน้าที่หลักของผู้พิพากษาก็คือ การทำหน้าที่พิจารณาคดี ตัดสินคดี และการลงโทษผู้กระทำผิดตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติ
๔. การลงโทษผู้กระทำผิดเป็นอำนาจอธิปไตยอย่างหนึ่งของรัฐ ที่จะกระทำได้

^๒ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หมวด ๕ ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

^๓ Cesare Bonesana, Marchese de Beccaria ๑๗๓๘ - ๑๗๙๔

^๔ Essay on Crime and Punishment ; ๑๗๖๗

๑. The formation of a contractual society to escape war and chaos;
๒. The source of law being legislature, not the judges;
๓. It is the true function of the judge to act only in the determination of guilt; penalties are matters of law,
๔. The right of the state (i.e., the sovereign) to punish,
๕. There should be a scale of crime and punishments,
๖. Pain and pleasure as basic of human motivation,
๗. The act not the intent is the measure of injury done by crime,
๘. Fundamental principle of criminal law rests on positive sanction,

๕. ต้องมีการกำหนดความผิดและอัตราโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำผิดตามความผิดดังกล่าวไว้โดยชัดแจ้ง

๖. ความเจ็บปวดและความพึงพอใจเป็นแรงจูงใจของมนุษย์

๗. ความเสียหายจากอาชญากรรมนั้น ต้องกำหนดเพื่อวัดจากการกระทำไม่ใช่ เจตนา

๘. หลักพื้นฐานของกฎหมายอาญาต้องอยู่บนพื้นฐานของนโยบายการลงโทษในเชิงบวก

แนวคิดการอำนวยความยุติธรรมของ เบคคาเรีย ในแง่มุมมองของกฎหมายก็คือ เรียกร้องให้ปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมและการลงโทษ โดยไม่ให้ผู้พิพากษาลงโทษเกินที่กฎหมายกำหนด สมัยนั้นผู้พิพากษาลงโทษตามอำเภอใจขึ้นอยู่กับสภาพการณ์แต่ละเรื่อง ไม่ได้ยึดตามหลักกฎหมายอย่างเคร่งครัด อีกทั้งกฎหมายก็ไม่มีความแน่นอน ความผิดทางอาญาจึงไม่ชัดเจน

ความยุติธรรม (Justice)

สำหรับความหมายของความยุติธรรมนั้น มีนักปราชญ์ผู้รอบรู้ได้ให้ความหมายความยุติธรรมไว้หลายท่าน อาทิ

อริสโตเติล (Aristotle)^{*} แบ่งความยุติธรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ความยุติธรรมทั่วไป แบ่งออกเป็นความยุติธรรมตามธรรมชาติ (Natural Justice) และความยุติธรรมที่มนุษย์สมมุติขึ้น (Conventional Justice)

ความยุติธรรมตามธรรมชาติ หมายถึงความยุติธรรมอันเป็นสากลไม่ขึ้นอยู่กับความรู้หรือการยอมรับของมนุษย์ เป็นความยุติธรรมที่ดำรงอยู่ด้วยตัวของมันเอง

ความยุติธรรมที่มนุษย์สมมุติขึ้นเป็นความยุติธรรมที่เป็นมาตรการที่มนุษย์ตกลงกำหนดขึ้นเพื่อชี้ถูกผิดในเรื่องที่ไม่มีถูกไม่มีผิดในตัวของมันเอง เช่น ตามหลักความยุติธรรมตามธรรมชาตินั้น การลักทรัพย์ การฆ่า หรือทำร้ายผู้อื่นย่อมเป็นความผิด ส่วนการที่รถจะวิ่งซัดซ้ายหรือวิ่งซัดขวา ไม่ใช่เรื่องที่ถูกผิดตามธรรมชาติ แต่เป็นเรื่องที่มนุษย์สมมุติขึ้น

๒. ความยุติธรรมเฉพาะเรื่อง แบ่งออกเป็นความยุติธรรมในการบางสรรปันส่วน (Distribute Justice) และความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยนทดแทน (Commutative Justice)

^{*} อริสโตเติล เป็นนักปราชญ์ชาวกรีกโบราณ มีชีวิตอยู่ระหว่างปี ๓๘๔ - ๗ มีนาคม ๓๒๒ ก่อนคริสตกาล อริสโตเติล เป็นศิษย์เอกของพลาโต (Plato) และเป็นอาจารย์ของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ได้เขียนหนังสือหลายสาขาวิชา เช่น ฟิสิก คณิตศาสตร์ รัฐศาสตร์ ตรรกวิทยา ฯลฯ อริสโตเติล ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งปรัชญาของโลกตะวันตก แหล่งที่มาจาก : website - Wikipedia, the free encycropedia, Aristotle

ความยุติธรรมในการแบ่งปันปันส่วน เป็นความยุติธรรมที่ใช้แบ่งสรรอำนาจหน้าที่ ในกิจการสาธารณะ เกียรติยศ ความมั่งคั่ง และภาระของแต่ละคนในชุมชน ซึ่งจะต้องแบ่งสรร สิ่งต่าง ๆ ให้แก่บุคคลแต่ละคนอย่างมีสัดส่วนเหมาะสมแก่คุณภาพของแต่ละบุคคล โดยที่คนทุกคน มีความแตกต่างกันในแง่คุณธรรม เช่น ในการแต่งตั้งบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งทางราชการ ย่อม ต้องคำนึงถึงการศึกษา ความสามารถ ทั้งคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งต่าง ๆ ประกอบด้วย และ โดยนัยนี้การให้สิ่งที่เท่ากันแก่ผู้มีความสามารถหรือคุณธรรมที่ต่างกัน ย่อมไม่เป็นธรรม

สำหรับความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยนทดแทนนั้น เป็นความยุติธรรมในเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนด้วยกันเช่น ในเรื่องค้าขาย แลกเปลี่ยน หรือในเรื่องการทดแทนความเสียหาย ในกรณีนี้ต่างฝ่ายต่างต้องแลกเปลี่ยนทดแทนกันอย่างเสมอภาคเท่าเทียม โดยไม่ต้อง คำนึงถึงคุณสมบัติส่วนบุคคล นั่นคือคู่สัญญาหรือผู้เสียหายต้องได้รับการตอบแทนหรือทดแทน เท่ากัน ส่วนที่ตนเสียไปจึงจะเป็นธรรม

ซีเซโร (Cicero) ได้กล่าวเรื่องความยุติธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักกฎหมาย ธรรมชาติไว้ ดังนี้ "กฎหมายที่แท้จริงคือเหตุผลที่ถูกต้องกลมกลืนสอดคล้องกับธรรมชาติแผ่นาน ในทุกสิ่งทุกอย่าง สม่าเสมอ นิรันดร เป็นกฎหมายที่ก่อให้เกิดหน้าที่โดยคำสั่งให้กระทำและงด เว้นจากความชั่วโดยข้อห้ามของกฎหมายเป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่จะไม่พยายามบัญญัติกฎหมาย ให้ขัดแย้งกับกฎหมายนี้ เป็นสิ่งไม่อาจยกเลิกหรือทำให้เสื่อมคลายลง อันที่จริงแล้วไม่ว่าจะเป็น วุฒิสภา หรือประชาชนก็ตาม หากอาจหลุดพ้นจากความผูกพันของกฎหมายนี้ได้ไม่ และไม่มี ความจำเป็นใด ๆ ที่จะพึ่งพาสິงอื่นหรือบุคคลอื่น นอกจากตัวเราเองที่จะเป็นผู้แสดงออกหรือ ตีความกฎหมาย กฎหมายนี้ไม่เป็นอย่างหนึ่งที่กรุงโรมหรือเป็นอีกอย่างหนึ่งที่เอเธนส์ ไม่เป็น อย่างหนึ่งในขณะนี้หรืออีกอย่างหนึ่งในเวลาต่อมา แต่เป็นกฎหมายประการเดียวที่เป็นนิรันดร ไม่ เปลี่ยนแปลงและมีผลผูกพันทุกชาติทุกภาษาตลอดกาล"^๖

^๖ " True law is the right reason harmonious with nature diffuses among all, constant, etemal; a law which calls a command and restrains from evil by its prohibitions.... It is a sacred obligation not to attempt to legislate in contradiction to this law. Nor may it be derogate or abrogate. Indeed by neither the senate nor the people can be released from this law. Nor does it require any but oneself to be its expositor or interpreter, nor it is one law at Rome and another at Athens one now and another at a time, but one etemal and unchangeable, binding all nations through all times "

แหล่งที่มา : ผศ. สมยศ เชื้อไทย , ความรู้นิติปรัชญาเบื้องต้น , (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน พ.ศ. ๒๕๓๘) หน้า ๘๖

ลอร์ด เดนนิ่ง (Lord Denning) นักกฎหมายอดีตผู้พิพากษาศาลสูงของอังกฤษ ได้ให้ความหมาย ความยุติธรรม ในหนังสือ กระบวนการแห่งกฎหมาย (Due Process of law) ไว้ว่า “ความยุติธรรม คือ สิ่งใดก็ตามที่มวลสมาชิกของแต่ละชุมชนหรือสังคม ที่เป็นสุจริตชน มีจิตวิญญาณที่ถูกที่ควร (เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ) มีความเห็นว่า สิ่งนั้นเป็นธรรม”^๑ ซึ่งจากความหมายของความยุติธรรม ที่มีผู้ให้ความหมายไว้นั้น

ผู้ทำวิทยานิพนธ์พิจารณาเห็นว่า ความยุติธรรมนั้น ควรจะมีความหมายเป็น ๒ นัย ดังนี้

๑. ความยุติธรรมโดยธรรมชาติ (Justice according to nature) ซึ่งเป็นความยุติธรรมตามความหมายของ ลอร์ด เดนนิ่ง กล่าวคือ ความยุติธรรมเป็นเรื่องของความ คิดเห็นของบุคคลผู้เป็นสุจริตชนในสังคมนั้น ๆ มีความเชื่อร่วมกันว่า สิ่งนั้น เป็นธรรมแล้ว

ตัวอย่าง เช่น กรณีคดีคนร้ายจำนวนสองคนร่วมกันจับพ่อแม่และลูกอีกสามคนซึ่งมี อายุระหว่าง เจ็ดถึงสิบสามขวบ ฆ่าโดยการแขวนคอภายในบ้านถึงแก่ความตายอย่างทรมาณ เหตุเกิด อำเภอลำสนธิ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๐ ต่อมาคนร้ายถูกจับตัวได้และให้ การรับสารภาพตลอดข้อหานับแต่ชั้นจับกุม ชั้นสอบสวน และชั้นการพิจารณา ศาลชั้นต้น (ศาล จังหวัดสงขลา) พิพากษาลงโทษประหารชีวิต ศาลอุทธรณ์ ภาค ๓ พิพากษายืน ผลคำพิพากษา ของศาลทั้งสองดังกล่าวประชาชนมีความพอใจเห็นว่า ศาลตัดสินอย่างเป็นธรรมแล้ว นั่นคือ เป็น ความรู้สึกเห็นพ้องด้วยกับคำพิพากษาของศาลทั้งสองชั้น ความรู้สึกของประชาชนนี้เกิดขึ้นจาก ความคิดของแต่ละบุคคลโดยทันที (with spontaneous thinking) ไม่ได้มีการถกเถียงแสดงเหตุผลต่อกัน และกัน เป็นความเห็นหรือความเชื่อตามธรรมชาติที่มีอยู่ในจิตวิญญาณของมวลมนุษยชนนั่นเอง

๒. ความยุติธรรมโดยกฎหมาย (Justice According to Law) เป็นความ ยุติธรรมที่เป็นผลมาจากการอำนวยความยุติธรรมตามกฎหมาย

เป็นความยุติธรรมที่เกิดขึ้นโดยผลหรือมาตรการของกฎหมาย เป็นกฎเกณฑ์ทาง สังคมที่มีการปฏิบัติอย่างเป็นกระบวนการโดยองค์กรที่เกี่ยวข้อง บุคคลทุกคนในสังคมนั้นจำเป็นต้อง ยอมรับแม้จะมีความรู้สึกขัดแย้ง ไม่เห็นด้วยก็ตาม เพราะกฎหมายที่ออกมาใช้บังคับต้องผ่าน กระบวนการทางสังคมที่ได้รับการยอมรับแล้ว

^๑ The Due Process of Law (1980), Lord Denning

^๒ Justice is what the right - minded members of the community those who have the right spirits within them believe to be fair. "

จากตัวอย่างคดีข้างต้น ต่อมาปรากฏว่า ศาลฎีกาพิพากษาแก้คำพิพากษาของศาลล่าง โดยลดโทษจำเลยลงมาเป็นจำคุกตลอดชีวิต เนื่องจากจำเลยมีเหตุอันควรบรรเทาโทษ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๗๘ ผลจากคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าว ได้รับการพิจารณาอย่างรุนแรงและกว้างขวางจากประชาชนทั่วไปผู้ไม่เห็นด้วยและผิดหวังกับคำพิพากษาศาลฎีกา^๕

หากจะพิจารณาและชี้ขาดว่า คำพิพากษาศาลฎีกานี้มีความยุติธรรมหรือไม่ ก็ต้องขึ้นอยู่กับว่า ผู้พิเคราะห์ได้นำเอาความหมายของความยุติธรรมประเภทใดมาประกอบการพิจารณา

จุดเกาะเกี่ยวกันระหว่างความยุติธรรมโดยธรรมชาติและความยุติธรรมโดยกฎหมายก็คือ ความยุติธรรมโดยธรรมชาติเป็นอุดมคติหรือค่านิยมของมนุษย์ เป็นความรู้สึกนึกคิดตามธรรมชาติในเรื่องความเป็นธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นความมีอยู่จริงของความยุติธรรม และมนุษย์ต้องการให้เกิดขึ้น จึงมุ่งแสวงหาโดยการสร้างกฎหมายขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือ นำพาไปให้ถึงจุดหมายปลายทางก็คือ ความยุติธรรมโดยธรรมชาติ

กล่าวได้ว่า ความยุติธรรมโดยธรรมชาติเป็นเป้าหมายแห่งความเป็นธรรม ส่วนกฎหมายเป็นเครื่องมือ โดยมีผู้นำเครื่องมือนี้ไปใช้ก็คือองค์กรทั้งหลายในกระบวนการยุติธรรม เพื่อไปให้ถึงความยุติธรรมที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติแห่งจิตวิญญาณของมวลมนุษย์ (ผู้เป็นสุจริตชน) แต่ผลของการบังคับใช้กฎหมายมักจะไม่ถึงเป้าหมายที่แท้จริง ผลลัพธ์ที่ออกมามักจะเป็นเพียงความยุติธรรมโดยกฎหมายเท่านั้น ยังไปไม่ถึงความยุติธรรมในอุดมคติ หรืออาจจะไปถึงบ้างแต่ก็เป็นส่วนน้อย ปฏิกริยาทางสังคมต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงไม่ค่อยเป็นที่พอใจของประชาชนเท่าใดนัก มีหลายกรณีที่ประชาชนแสวงหาความเป็นธรรมโดยวิธีการอื่นๆ นอกกฎหมายตามกฎหมายโดยไม่นำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมตามปกติ

ในความเป็นจริง ดูเหมือนว่ารัฐได้เริ่มมีแนวคิดสนองตอบความยุติธรรมโดยธรรมชาติ ที่ประชาชนแสวงหา นั่นคือ มีการกำหนดทางเลือกเพื่อระงับข้อพิพาท เช่น การไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาท การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หรือจัดการตั้งสถาบันอนุญาโตตุลาการ เหล่านี้ล้วนแต่เกิดจากแนวคิดการยอมรับว่า มีมรรควิธีการอื่น ๆ อันสามารถเข้าไปสู่หรือเข้าไปใกล้เคียงกับความยุติธรรมโดยธรรมชาติให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นั่นเอง

^๕ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๖๕๘/๒๕๔๒

๒.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control)

เซอร์เบิร์ต แอล แพคเคอร์ (Herbert L. Packer) “เป็นศาสตราจารย์ที่โดดเด่นด้านนิติศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๘ แพคเคอร์ ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับ ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime control Model) ว่า หากการบังคับใช้กฎหมายเพื่อควบคุมอาชญากรรมล้มเหลว ย่อมเป็นการทำลายความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ถือว่าเป็นการทำลายความเป็นอิสระมีเสรีภาพของสุจริตชนอีกด้วย ทฤษฎีนี้จึงมีค่านิยมหรือให้คุณค่า (Value) ต่อการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความสงบสุขของสังคมส่วนรวม ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (the safety of lives and properties of people) เป็นทฤษฎีมุ่งเน้นด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม แม้ในบางครั้งจะมีการใช้อำนาจก้าวล่วงสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลไปบ้างก็ตาม เช่น การค้น การยึด การจับ การควบคุม การสืบสวนสอบสวน เนื่องจากเป้าประสงค์หลักของทฤษฎีนี้คือ การควบคุมอาชญากรรม (Crime Control)

ตามรูปแบบทฤษฎีนี้ให้อำนาจตำรวจ อัยการ อย่างเต็มที่ในการใช้ความรู้ความสามารถ ทักษะเชิงเทคนิคที่มีอยู่ เช่น ยุทธวิธีของตำรวจในการจับกุม การตรวจค้น จิตวิทยาการถามปากคำบุคคล ซึ่งไม่ได้มีบัญญัติไว้ในกฎหมาย ถือว่าเป็นเพียงวิธีการอย่างไม่เป็นทางการในการค้นหาความจริงในคดีอาญาที่เกิดขึ้นแล้ว แม้ว่าในความเป็นจริงอาจจะเกิดความผิดพลาดในการค้นหาความจริงขึ้นได้บ้าง แต่ก็เป็นเรื่องปกติของกระบวนการและยอมรับได้

๒.๑.๓ แนวคิดทฤษฎีกระบวนการตามกฎหมาย (Due Process of Law)^{๑๑}

Packer เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการปฏิบัติโดยชอบด้วยกฎหมายว่า สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายอย่างเต็มที่ การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยชัดแจ้งเท่านั้น ทฤษฎีนี้จึงมุ่งเน้นการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชนมากกว่าการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม กล่าวคือ แม้การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมจะด้อยประสิทธิภาพไปบ้าง แต่จะต้องเคารพโดยการไม่ละเมิด ก้าวล่วงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนโดยเด็ดขาด การอำนวยความสะดวกจะต้องดำเนินไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยเคร่งครัด (Due process of law)

^{๑๑} Herbert L. Packer was a distinguished professor of law at Stanford University. Two of his most famous works are the article “Two Models of the Criminal Process” (113 U. PA. L. Rev. 1, 1964) and The Limits of the Criminal Sanction (Stanford: Stanford University Press, 1968).

^{๑๒} <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl?term=DUE-PROCESS%20MODEL>

ความเป็นมาของแนวความคิดกระบวนการตามกฎหมาย

คำว่า กระบวนการตามกฎหมาย ได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในกฎแมกนาคาตาฉบับที่ได้ปรับปรุงในปี ค.ศ. ๑๓๕๕ ยุคสมัยของพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ ๓ ของอังกฤษ ซึ่งมีบทบัญญัติว่า "ไม่มีบุคคลใดซึ่งไม่ว่าจะอยู่ในรัฐใดหรืออยู่ในสภาพเช่นไร ถูกขับไล่ออกจากที่ดินหรือยึดโรงเรียน สิ่งปลูกสร้างใด ๆ ในที่ดิน ตัดออกจากการสืบทอดมรดก หรือประหารชีวิต โดยปราศจากการนำบุคคลนั้นเข้าสู่การพิจารณาคดีตามกระบวนการแห่งกฎหมายเสียก่อน"^{๑๑}

ทฤษฎีนี้มีความรุ่งเรืองสุดขีดในสหรัฐอเมริกา โดยเกิดขึ้นตามหลักการที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา โดยการแก้ไขครั้งที่ ๕ มีใจความว่า"^{๑๒}

"บุคคลย่อมไม่ถูกบังคับให้ตอบคำถามในความผิดร้ายแรงหรือความผิดทางอาญาอื่นใด เว้นแต่ได้มีการเสนอคำฟ้องตามคำสั่งของคณะลูกขุนใหญ่เรียบร้อยแล้ว ยกเว้นในกรณีที่มีความผิดเกิดขึ้นในเขตปฏิบัติการของกองทัพบกหรือกองทัพเรือ หรือในกองกำลังพลเรือนที่อยู่ระหว่างภารกิจการป้องกันประเทศ ในสถานการณ์สภาวะสงครามหรือภัยพิบัติที่มีต่อสาธารณะ อีกทั้งบุคคลจะต้องไม่ถูกดำเนินคดีซ้ำในความผิดเดียวกัน และจะไม่ถูกบังคับให้ต้องเป็นพยานปรักปรำตนเอง หรือการถูกละเมิดสิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน เสรีภาพ โดยปราศจากกระบวนการตามกฎหมาย อีกทั้งไม่มีการยึดทรัพย์สินของผู้ใดโดยปราศจากการจ่ายทดแทน"^{๑๓}

^{๑๑} Many date the concept of "due process" all the way back to the Magna Carta of 1215 A.D. In Chapter 39 of Magna Carta, King John of England promised as follows: "No free man shall be taken or imprisoned or disseized or exiled or in any way destroyed, nor will we go upon him nor send upon him, except by the lawful judgment of his peers or by the law of the land." [26]

^{๑๒} http://en.wikipedia.org/wiki/Due_process_in_the_United_States

^{๑๓} "No person shall be held to answer for a capital, or otherwise infamous crime, unless on a presentment or indictment of a Grand Jury, except in cases arising in the land or naval forces, or in the Militia, where in actual service in time of War or public danger, nor shall any person be subject for the same offense to be twice put in jeopardy of life or limb, nor shall be compelled in any criminal case to be a witness against himself, nor be deprived of life, liberty, or property, without due process of law; nor shall private property be taken for public use, without just compensation. "

แนวความคิดตามทฤษฎีนี้จึงเป็นการจำกัดอำนาจของฝ่ายบริหารในการบังคับใช้กฎหมาย ฝ่ายตุลาการมีบทบาทในการตรวจสอบและควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง

ทฤษฎีกระบวนการตามกฎหมายนี้ไม่ยอมรับเทคนิควิธีการตามทฤษฎีควบคุมอาชญากรรม เหตุผลก็คือเป็นวิธีการที่เกิดความผิดพลาดได้ง่าย เช่น คำรับสารภาพของผู้ต้องหาอาจจะเกิดจากการกระทำที่มีขอบของตำรวจ อย่างที่มักจะถูกนำมากล่าวอ้างในการต่อสู้คดีของจำเลยเสมอ ๆ ตำรวจมักจะต้องการให้ผู้ต้องหาให้การตามข้อเท็จจริงที่ตำรวจต้องการจึงไม่ใช่เป็นการค้นหาความจริงแห่งคดี หรือแม้แต่คำให้การของประจักษ์พยานอาจจะถูกสร้างขึ้นมาจากมูลเหตุจูงใจหลายประการ เช่น ความมีอคติ การมีผลประโยชน์มาเกี่ยวข้อง ดังนั้น ทฤษฎีนี้จึงไม่อาจยอมรับการค้นหาความจริงที่เกิดจากความสามารถทางยุทธวิธีของตำรวจที่ไม่ได้บัญญัติในกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม Packer ชี้ให้เห็นว่าหากพิจารณาเพียงง่าย ๆ ทั้งสองทฤษฎีนี้ขัดแย้งกันโดยอาจสรุปเอาว่าทฤษฎีควบคุมอาชญากรรมถูกขัดขวางในการปราบปรามอาชญากรรมโดยทฤษฎีกระบวนการตามกฎหมาย อันที่จริงทฤษฎีกระบวนการตามกฎหมายไม่ได้กลับทิศทางไปจากทฤษฎีควบคุมอาชญากรรม ทฤษฎีนี้ไม่ได้อยู่บนความคิดพื้นฐานว่า สังคมไม่ต้องการปราบปรามอาชญากรรมอย่างที่วิจารณ์กัน แท้จริงแล้วทฤษฎีทั้งสองขัดแย้งกันเฉพาะวิธีการค้นหาความจริงนั่นคือการนำตัวผู้ต้องหาเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเท่านั้น

๒.๒ ระบบการดำเนินคดีอาญา

ระบบการดำเนินคดีอาญา มี ๒ ระบบ คือ ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) และระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

๒.๒.๑ ระบบไต่สวน (Inquisitorial System)

การดำเนินคดีในระบบไต่สวนเป็นระบบที่ใช้ในกลุ่มประเทศระบบ civil law ในประเทศภาคพื้นยุโรป โดยมีประเทศฝรั่งเศสเป็นแม่แบบ และมีอิทธิพลต่อระบบการดำเนินคดีอาญาทั่วโลก แม้ปัจจุบันประเทศสหรัฐอเมริกาจะซึ่งใช้ระบบกล่าวหาโดยตลอด ก็เริ่มหันมาให้ความสนใจในระบบไต่สวน

ประวัติความเป็นมาของระบบไต่สวน^{๑๔}

ระบบไต่สวนเกิดขึ้นในช่วงสงครามครูเสด (Crusade) ระหว่างสงครามครั้งที่ ๔ (ช่วง ค.ศ. ๑๒๐๑-๑๒๐๔ รวม ๔ ปี) และครั้งที่ ๕ (ช่วง ค.ศ. ๑๒๑๗-๑๒๒๑ รวม ๕ ปี) ซึ่งสงครามได้เกิดขึ้นทั้งหมด ๙ ครั้ง ระหว่างช่วง ค.ศ. ๑๐๙๕-๑๒๙๑ รวมระยะเวลาประมาณ ๒๐๐ ปี เป็นสงครามที่เกิดการต่อสู้ขึ้นระหว่างกลุ่มนิกายออร์ทอดอกซ์ คริสต์ เรียกว่าพวก คริสต์เตียน (Christian) และกลุ่มนิกายอิสลาม หรือมุสลิม (Muslim) ซึ่งนำโดยพวกเติร์ค (ตุรกี ในปัจจุบัน)^{๑๕} โดยระหว่างการดำเนินการทำสงครามในช่วงครั้งที่ ๔ กับครั้งที่ ๕ ได้เกิดสงครามระหว่างกลุ่มที่นิกายออร์ทอดอกซ์ คริสต์ ลัทธิคาทอลิก (Catholic Church) กับพวกลัทธิคาทา เรียกว่า Catharism ซึ่งกลุ่มลัทธินิกายนี้เน้นการทำให้จิตใจสบาย ปล่อยวาง ไม่ยึดถือพระเจ้า ส่งผลให้เกิดการขัดแย้งกับกลุ่มนิกายลัทธิคาทอลิก (Catholic Church) โดยพวกลัทธิคาทา เผยแพร่คำสอนของลัทธิบริเวณแถบเมืองแลงกิลด์อค (Languedoc) แคว้นตูลูส (Toulouse) เป็นเมืองที่มีประชาชนอยู่หนาแน่น^{๑๖}

จักรพรรดิวาเลนติเนียน ที่ ๑ (The Emperor Valentinian ๑) และจักรพรรดิธีโอดอซีอัส (Theodosius the Great) ร่วมกันออกกฎหมายให้เนรเทศพวกนอกรีตแล้วยึดทรัพย์สินทั้งหมด โดยให้ถือว่าพวกนอกรีตขาดคุณสมบัติให้การให้มรดกตกทอดแก่ทายาท^{๑๗}

ในปี ค.ศ. ๑๒๒๙ สภาแห่งแคว้นตูลูส ภายใต้การสนับสนุนของ Pope Gregory IX ได้จัดตั้งศาลพิเศษทางสงฆ์ (a Speacial Ecdesiastical Tribunal) รู้จักกันในนามว่า The Inquisition อาจจะแปลความหมายตามวัตถุประสงค์ของศาลพิเศษนี้ว่า ศาลไต่สวน

^{๑๔} <http://www.answers.com/topic/inquisitorial-system>

^{๑๕} <http://en.wikipedia.org/wiki/Crusade>

^{๑๖} http://en.wikipedia.org/wiki/Albigensian_Crusade The Albigensian Crusade or Cathar Crusade (1209 - 1229) was a 20-year military campaign initiated by the Roman Catholic Church to eliminate the religion practiced by the Cathars of Languedoc, which the Roman Catholic hierarchy considered apostasy. French nobles and the King of France, acting as essentially Catholic mercenaries, who then acquired regions for France which at the time had closer cultural and language ties to Catalonia (see Occitan); finally, the Albigensian Crusade had a role in the creation and institutionalization of both the Dominican Order and the Medieval Inquisition.

^{๑๗} <http://biblia.com/islam/inquisit.htm> Ibid., 14. Valentinian I and Theodosius the Great enacted laws against heresies: Heretics were subjected to exile, their possessions were confiscated, they were disqualified from inheriting property

ศรัทธา เพื่อจับกุมพวกนอกรีต (Heretics) มาพิจารณาคดีในข้อหากระทำนอกรีต ในยุคและสมัยกลางของยุโรปมีการจัดตั้งศาลไต่สวนศรัทธาขึ้นหลายแห่ง^{๑๘}

Pope Gregory IX ได้แต่งตั้งผู้พิพากษาจำนวนมากเรียกว่า papal inquisitors ส่วนมากเป็นพวก Dominicans และ Franciscans สำหรับดำเนินคดีในยุโรป วิธีการทำงานของผู้พิพากษาไต่สวนในระยะแรกจะเดินทางไปสถานที่ต่างๆ เมื่อไปถึงเมืองใดก็จะมีประกาศรายชื่อพลเมืองที่อยู่อาศัย และหากสงสัยว่าบุคคลใดเป็นพวกนอกรีตก็จะเรียกร้องให้รับสารภาพหรือเรียกร้องให้พลเมืองกล่าวประณามต่อผู้ที่พวกตนเห็นว่าเป็นพวกนอกรีต สำหรับพวกที่รับสารภาพแต่โดยดีอาจจะได้รับการยกเว้นโทษหรือลงโทษสถานเบา หากผู้ที่ปฏิเสธอาจได้รับโทษถึงตายในการไต่สวนผู้พิพากษาจะสอบถามประจักษ์พยาน การลงโทษมักจะประกาศในวันอาทิตย์ในโบสถ์หรือในที่สาธารณะ^{๑๙}

ในคู่มือการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาไต่สวน (a practical manual or directory for Inquisitors) ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้พิพากษาไต่สวนไว้ดังนี้ ต้องเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด ศรัทธาเชื่อมั่นต่อความจริงแห่งศาสนาคริสต์ มีจิตใจสะอาดปราศจากบาปทั้งปวง เป็นผู้ที่ต้องทำลายพวกนอกรีตให้สิ้นซาก อย่างถอนรากถอนโคน เมื่อเผชิญกับความยุ่งยากและลำบาก ต้องอยู่ในอาการสงบไม่แสดงอาการโมโห โกรธเกรี้ยว เป็นคนที่ไม่มีความเกรงกลัวแม้ต้องเผชิญภัยอันตรายถึงชีวิต เป็นคนไม่เชื่ออะไรง่าย เป็นคนที่ไม่อ่อนไหวต่อพวกนักสวดมนต์หรือผู้ที่พยายามชักชวนให้เชื่อตามลัทธิอื่น โดยต้องไม่แสดงอาการริบเร่ที่จะรับฟังสิ่งใดที่ยังไม่แจ่มแจ้ง ในกรณีที่เป็นที่สงสัยกรณีใดๆ จะต้องไม่หลงเชื่อโดยที่ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ ต้องเป็นผู้ที่รับฟัง ถกเถียง ได้แย้งในข้อเท็จจริง เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัด เป็นผู้ที่บูชาต่อความจริงและคุณธรรมซึ่งควรจะเป็นแนวทางไปสู่การวินิจฉัยคดี^{๒๐}

จะเห็นได้ว่าในศาลไต่สวนศรัทธานี้ไม่ได้มุ่งเน้นการค้นหาความจริงที่เกิดขึ้น แต่เป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงในการให้ผู้ต้องหากล่าวคำรับสารภาพเท่านั้น ข้อกล่าวหาในการดำเนินคดีมีอย่างเดียวคือ "ก่ออาชญากรรม โดยการกระทำนอกรีต ไม่เลื่อมใสในคริสต์ศาสนา"

^{๑๘} <http://biblia.com/islam/inquisit..htm>

^{๑๙} <http://biblia.com/islam/inquisit..htm>

^{๒๐} <http://biblia.com/islam/inquisit..htm> Ibid., 14.

He, the Inquisitor, ought to be diligent and fervent in his zeal for religious truth, the salvation of souls, and the extirpation of heresy. In presence of difficulties and reverses he ought to remain calm, and never give way to anger or indignation. He ought to be fearless, facing danger up till death; but while not flinching in the presence of peril, he ought not to hasten it by unreflecting boldness. He must be insensible to the prayers and advances of those who endeavor to persuade him; nevertheless he must not harden his heart to the point of refusing delays or relaxations of punishment, according to circumstances and places

วิธีการพิจารณาคดีไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาได้แสดงความบริสุทธิ์ของตนโดยการแสดงพยานหลักฐานใด ๆ ผู้พิพากษามีอำนาจหน้าที่ตลอดกระบวนการ คือ การสืบสวนสอบสวนและการพิจารณาพิพากษาคดี จึงกล่าวได้ว่าระบบการดำเนินคดีอาญาวิธีการไต่สวนในยุคกลางเป็นการอำนวยความสะดวกที่ปราศจากความเป็นธรรม เป็นเหตุให้ศาลไต่สวนศรัทธาที่ได้ถูกจัดตั้งขึ้นได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากผู้ที่คัดค้านไม่เห็นด้วย ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดในบทที่ ๔ ต่อไป

อย่างไรก็ตาม ช่วงระยะเวลาต่อมาหลังจากมีการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศส ระบบไต่สวนได้ถูกปรับปรุงพัฒนาใช้ทั้งในฝรั่งเศสและอีกหลายประเทศในยุโรป เช่น เยอรมัน ประเทศในทวีปแอฟริกา อเมริกาใต้ ทั้งนี้กล่าวได้ว่าฝรั่งเศสเป็นแม่แบบของระบบไต่สวนสาเหตุอาจจะเนื่องจากฝรั่งเศสเป็นดินแดนที่มีการจัดตั้งศาลไต่สวนศรัทธาขึ้นในแคว้นตุลูสมาก่อน จึงได้นำระบบไต่สวนมาใช้ดำเนินคดีเรื่อยมา อีกทั้งในการปฏิวัติฝรั่งเศสได้มีการปราบปรามลงโทษประหารชีวิตกันอย่างรุนแรง ส่งผลให้ระบบไต่สวนถูกพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย

เนื้อหาของระบบไต่สวนที่ใช้ในฝรั่งเศสและภาคพื้นยุโรป ^{๒๐}

ลักษณะสำคัญของการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวนของประเทศฝรั่งเศสและประเทศในภาคพื้นยุโรป ก็คือ บทบาทหน้าที่ของผู้พิพากษาสอบสวน ผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจหน้าที่ในการสอบสวนคดีอาญาอุกฉกรรจ์หรือคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อน และปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากการแทรกแซงทางการเมืองและการฟ้องคดี ในทางตรงข้ามกับอำนาจการสั่งฟ้องคดี ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐมนตรีกว่าการกระทรวงยุติธรรม ผู้พิพากษาสอบสวนดำรงฐานะฝ่ายตุลาการ เป็นอิสระจากฝ่ายบริหารโดยสิ้นเชิง

ในการปฏิบัติหน้าที่ผู้พิพากษาสอบสวนจะรับฟังคำให้การของประจักษ์พยานฝ่ายผู้กล่าวหา และคำให้การของผู้ต้องหาตลอดจนออกคำสั่งออกตรวจค้นเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงในประเด็นต่างๆ ที่จะทำการสอบสวนต่อไป

หัวใจสำคัญของระบบนี้ก็คือ เป้าหมายแห่งการสอบสวนของผู้พิพากษาไม่ใช่เพื่อฟ้องร้องบุคคลใดบุคคลหนึ่งตามที่ถูกกล่าวหา แต่เป็นการค้นหาความจริงตามคดีอาญา

^{๒๐} <http://www.answers.com/topic/inquisitorial-system> Modern usage in France and other civil-law countries Criminal justice

โดยหน้าที่ดังกล่าวก็คือการมีหน้าที่ต้องตรวจสอบ แสวงหา และรับฟังพยานหลักฐานทั้งหลายทั้งปวงที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงในคดี ไม่ใช่เฉพาะด้านผู้ต้องหาหรือด้านผู้เสียหายเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม กฎหมายเปิดโอกาสให้ฝ่ายผู้ฟ้องคดีคือ อัยการ และฝ่ายผู้ต้องหาที่มีสิทธิร้องขอให้ผู้พิพากษาผู้ทำการสอบสวนได้ทำการสอบสวนในประเด็นต่างๆ ตามที่ตนต้องการได้ อีกทั้งยื่นอุทธรณ์ต่อคำสั่งของผู้พิพากษาในชั้นสอบสวนต่อศาลอุทธรณ์ได้เช่นเดียวกัน

ขอบเขตแห่งอำนาจการสอบสวนของผู้พิพากษาได้ถูกควบคุมและตรวจสอบโดยอำนาจของอัยการสูงสุด กล่าวคือ ผู้พิพากษาสอบสวนไม่สามารถใช้ดุลยพินิจในการเริ่มสอบสวนคดีใดๆ ด้วยตนเองได้ แต่จะต้องได้รับอนุญาตจากอัยการสูงสุดก่อน

ในอดีตที่ผ่านมา ผู้พิพากษาสอบสวนมีอำนาจออกคำสั่งให้คุมขังผู้ต้องหาในคดีซึ่งตนเป็นผู้สอบสวนหรือควบคุมการสอบสวน แต่อำนาจนี้อาจถูกผู้ต้องหายื่นอุทธรณ์คัดค้านได้ อย่างไรก็ตามอำนาจเหล่านี้ไม่มีอยู่อีกต่อไป เนื่องจากจะต้องได้รับการอนุมัติจากผู้พิพากษาอื่นในการออกคำสั่งคุมขังผู้ต้องหา

เมื่อการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว กรณีผู้พิพากษาเจ้าของคดีมีความเห็นพยานหลักฐานเพียงพอที่จะฟ้องผู้ต้องหาได้ก็จะส่งผู้ต้องหาดังกล่าวไปยังศาลชั้นต้นที่ซึ่งเริ่มกระบวนการตรวจสอบทั้งการ ฟ้องคดีและจากฝ่ายผู้ต้องหา แต่ผู้พิพากษาเจ้าของคดีไม่มีอำนาจที่จะนั่งพิจารณาคดีซึ่งตนเองเป็นผู้สอบสวนและไม่มีสิทธิที่จะพิจารณาคดีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาเดียวกัน ในชั้นการพิจารณาคดีกระบวนการคล้ายคลึงกับระบบกล่าวหานั่นคือ โจทก์จะเรียกร้องให้ลงโทษจำเลย ส่วนทนายจำเลยก็จะต่อสู้คดีเพื่อนำเสนอข้อเท็จจริงฝ่ายตนและผู้พิพากษาหรือลูกขุนจะสรุปทำความเข้าใจทางคดีจากพยานหลักฐานที่ปรากฏ

ผู้พิพากษาสอบสวนโดยปกติจะมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาร้ายแรง เช่น ฆาตกรรม ช่มชู้นกระทำชำเรา และคดีที่มีความซับซ้อน เช่น คดีทุจริตคอร์รัปชัน ก่อกวนในที่สาธารณะ คดีเด็กร่อนรำคาญ

เมื่อผลจากการสอบสวนโดยผู้พิพากษาพบว่าพยานหลักฐานไม่เพียงพอก็จะมีกรยกเลิกกระบวนการสอบสวนคดีไม่นำไปสู่การพิจารณาคดีและถึงปัจจุบันนี้ประเทศฝรั่งเศสไม่มีหลักการฟ้องร้องคำรับสารภาพหรือคำแถลงรับสารภาพของจำเลย และอัตราโทษที่เสนอให้ลงโทษจำเลยมักจะจำคุกไม่เกิน ๑ ปี ดังนั้น คดีที่รุนแรงอันสามารถฟ้องคดีได้จะถูกพิจารณาในชั้นศาล ในขณะที่ประเทศอื่นๆ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาอาจจบลงได้โดยวิธีการฟ้องร้องคำรับสารภาพ

ในการพิจารณาในชั้นศาลของระบบไต่สวน ผู้พิพากษาจะไม่คอยรับฟังพยานหลักฐานจากคู่ความจะเป็นผู้รับผิดชอบควบคุมการรวบรวมพยานหลักฐานที่จำเป็นในการที่จะทำให้คดีแจ่มกระจ่าง โดยนัดตั้งกล่าวนี้ผู้พิพากษาจะมีบทบาทเชิงรุกในการค้นหาพยานหลักฐาน ซักถามพยานบุคคล รวมทั้งข้อคัดค้านของฝ่ายจำเลยด้วย คู่ความมีบทบาทน้อยในการค้นหาความจริงการปฏิบัติหน้าที่ขึ้นอยู่กับการอนุญาตของผู้พิพากษา การซักถามพยานต่างๆ ค่อนข้างจะไม่มากนักเนื่องจากผู้พิพากษาได้พยายามสอบถามทุกประเด็นคำถามอยู่แล้ว

จากการศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของระบบไต่สวนจากอดีตถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า ระบบไต่สวนสมัยใหม่ของประเทศฝรั่งเศสและภาคพื้นยุโรปแตกต่างจากวิธีการพิจารณาคดีของศาลไต่สวนศรัทธา ซึ่งเป็นศาลพระ ระบบการดำเนินคดีนี้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันค้นหาความจริง ทำให้สามารถค้นพบพิสูจน์ความจริงได้ โดยมีลักษณะสำคัญ คือ

๑. ศาลลงจากบัลลังก์มาร่วมค้นหาความจริงตั้งแต่ในสอบสวน โดยนัดตั้งกล่าวศาลจากมีบทบาทเชิงกระตือรือร้นในการค้นหาความจริง

๒. อำนาจในการค้นหาความจริงจะไปรวมที่ผู้พิพากษา ทั้งการสืบสวนสอบสวนและการพิจารณาคดี

๓. มีความคาดหวังที่จะได้รับความร่วมมือจากจำเลยในการค้นหาความจริง

๒.๒.๒ ระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

ระบบการดำเนินคดีโดยการกล่าวหานี้เป็นหลักการดำเนินคดีของกฎหมายระบบ common law เคยใช้ในยุโรปมาก่อน ปัจจุบันใช้อยู่ในประเทศอังกฤษ อเมริกา แคนาดา และประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ

ลักษณะสำคัญของระบบกล่าวหา ^{๒๒}

หลักการในระบบกล่าวหา ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ถูกบังคับให้ต้องแสดงพยานหลักฐาน เนื่องจากโจทก์เป็นฝ่ายมีหน้าที่ต้องพิสูจน์ความผิดของจำเลย จำเลยอาจจะไม่ตอบคำถามของโจทก์หรือผู้พิพากษา นอกเสียจากว่าเป็นความสมัครใจของจำเลยที่จะตอบคำถามเท่านั้น อย่างไรก็ตามหากจำเลยตัดสินใจที่จะตอบคำถาม ทำให้คู่ความฝ่ายตรงข้ามมีโอกาสถามค้านจำเลยในประเด็นที่จำเลยตอบคำถาม การตอบคำถามค้านนี้อาจจะทำให้จำเลยมีความผิดฐานให้การเท็จได้ เมื่อจำเลยเลือกที่จะไม่ตอบคำถามโดยอ้างสิทธิที่จะไม่ให้การใดๆก็ได้เช่นนี้แล้ว ทนายความก็จะมีบทบาทในการคัดเลือกพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนเองต่อศาล ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าในระบบกล่าวหาทนายความหรืออัยการผู้ฟ้องคดีมีบทบาทสำคัญในการค้นหาความจริงซึ่งต้องขึ้นอยู่กับการประสพการณ์ของนักกฎหมายทั้งสองฝ่าย

ประเด็นคำให้การของจำเลยนี้มีความแตกต่างจากระบบไต่สวน เนื่องจากในระบบไต่สวนจำเลยจะถูกบังคับให้ต้องให้การ คำให้การจำเลยไม่ต้องถูกซักค้านและไม่ต้องอยู่ภายใต้การสอบสวนแต่อย่างใด รายละเอียดต่าง ๆ จากการให้การของจำเลยของระบบไต่สวนไม่ต้องถูกตรวจสอบซักถามจากฝ่ายตรงข้ามที่มีทักษะเชิงคดีสูง

ผู้พิพากษาในระบบกล่าวหาจะให้ความสำคัญต่อการดูแลให้การดำเนินคดีไปเป็นตามกระบวนการกฎหมายซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานของความยุติธรรม โดยศาลจะวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด จะไม่เข้าร่วมในการค้นหาความจริง ปล່อยให้เป็นหน้าที่ของคู่ความในการสืบพยานพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างของตน

กล่าวโดยสรุป ระบบกล่าวหาจะมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

๑. เป็นระบบที่มีการกระจายอำนาจ ศาลจะไม่มีอำนาจมากเกินไป คู่ความมีบทบาทสำคัญในการกำหนดคดี

๒. ไม่คาดหวังความร่วมมือจากจำเลย เพราะเป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลยลูกขุน (Jury) ทำหน้าที่ในการค้นหาความจริง ศาลทำหน้าที่ปรับบทกฎหมายวางโทษ

^{๒๒} <http://www.answers.com/topic/adversarial-system>

สาระสำคัญของการดำเนินคดีในระบบนี้ คือ ผู้พิพากษาความต้องวางตัวเป็นกลางจริงๆ เพื่อควบคุมให้คู่ความทั้งสองฝ่ายปฏิบัติตามกติกาอย่างเคร่งครัด จะเอนเอียงเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ อำนาจของศาลในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือตัดพยานมีค่อนข้างจำกัด เช่น กรณีวินิจฉัยคำร้องหรือการอ้างที่อยู่ของจำเลย โดยทั่วไปศาลปล่อยให้คู่ความดำเนินคดีหาพยานหลักฐานเต็มที่ ศาลมีบทบาทไปในทางไม่กระตือรือร้น (Plays an Passive Role)

ข้อเสียของระบบกล่าวหา^{๒๓}

ระบบกล่าวหาที่มีข้อเสียสำคัญคือโอกาสในการแพ้หรือชนะของคดีขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของนักกฎหมายเป็นสำคัญคือ มากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงแห่งคดี นักกฎหมายที่ขาดทักษะประสบการณ์ในการว่าความอาจจะล้มเหลวในการโน้มน้าวให้ลูกขุนยอมรับในข้อเท็จจริงง่ายๆ ในขณะที่นักกฎหมายผู้เต็มไปด้วยทักษะประสบการณ์สามารถที่จะเอาชนะคดีได้เพียงแค่บรรยายข้อเท็จจริงเล็กน้อยให้กับคณะลูกขุนรับรู้เท่านั้นโดยอาศัยเทคนิคและความมีประสบการณ์

ความแตกต่างระหว่างระบบไต่สวนและระบบกล่าวหา

๑. กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยให้การรับสารภาพ

ในระบบกล่าวหาเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยให้การรับสารภาพคดีก็ยุติลงเนื่องจากมีวิธีการต่อรองคำให้การ

ในระบบไต่สวนคำรับสารภาพเป็นเพียงพยานหลักฐานอย่างหนึ่งเท่านั้นไม่สามารถทำให้คดียุติลงได้ แต่จะต้องมีการค้นหาความจริงในคดีกันต่อไป

๒. การรับฟังพยานหลักฐาน

ในระบบกล่าวหามีความเข้มงวดในการรับฟังพยานหลักฐานเพราะถือว่าการเสนอพยานหลักฐานต่อคนธรรมดาไม่ใช่เป็นนักกฎหมายคือลูกขุน ดังนั้นพยานบอกเล่าจึงไม่

^{๒๓} <http://www.answers.com/topic/adversarial-system>
adversarial system

น่าเชื่อถือเท่าที่ควรและเหตุที่ต้องนำประจักษ์พยานเข้ามาก็เพราะต้องการให้คู่ความฝ่ายตรงข้ามตรวจสอบถามค้านตามหลักการที่ให้สิทธิจำเลยได้มีโอกาสเผชิญหน้ากับประจักษ์พยานนั่นเอง

ในระบบไต่สวนมีความยืดหยุ่นในการรับฟังพยานบอกเล่าโดยให้เป็นดุลยพินิจของผู้พิพากษาสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้มีอำนาจรวบรวมพยานหลักฐาน

๓. คำให้การของผู้ต้องหาหรือจำเลย

ในระบบกล่าวหาไม่ได้บังคับให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องตอบคำถามเนื่องจากเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ (ในสหรัฐอเมริกา) ที่ผู้ต้องหาไม่มีสิทธิไม่ให้การ อย่างไรก็ตามในประเทศอังกฤษเริ่มบังคับให้จำเลยต้องให้การ ซึ่งตามพระราชบัญญัติการดำเนินคดีอาญาและการรักษาความสงบเรียบร้อย ค.ศ. ๑๙๙๔ (The Criminal Justice and Public Order ๑๙๙๔) ได้ให้อำนาจศาลในการวินิจฉัยลงความเห็นให้จำเลยต้องให้การในประเด็นที่มีคำถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริงแห่งคดีและศาลเห็นว่าการจำเลยได้ใช้เทคนิคการไม่ตอบคำถาม เหตุผลของกฎหมายเรื่องนี้ก็เพื่อให้ได้ความจริงในคดีนั่นเอง

วิเคราะห์เปรียบเทียบระบบกล่าวหากับระบบไต่สวน^{๒๔}

ฝ่ายสนับสนุนระบบกล่าวหา มีความเห็นว่า

๑. ระบบกล่าวหาทำให้เกิดความเป็นธรรมมากกว่าระบบไต่สวน เพราะเปิดโอกาสให้คู่ความทั้งสองฝ่ายแสดงพยานหลักฐานเพื่อต่อสู้คดีกันอย่างเต็มที่ เป็นการแสดงความสามารถกันระหว่างเอกชนกับเอกชนที่อยู่บนพื้นฐานความเท่าเทียมกัน อำนาจรัฐเข้ามายุ่งเกี่ยววัน้อยมาก

๒. อัยการของรัฐ ทนายความ หรือ ที่ปรึกษากฎหมาย มีโอกาสใช้ห้องพิจารณาคดี (Courtroom) เป็นห้องทดลองปฏิบัติการ (Laboratory) ในการเปิดเผยความจริงแห่งคดี โดยในแต่ละคดีคู่ความ ทนายของคู่ความจะมีการเตรียมข้อมูลอย่างเต็มที่ก่อนที่จะนำเสนอต่อศาลหรือลูกขุน จึงมีการค้นหาความจริงมาเป็นอย่างดี โดยนัยนี้เองทำให้ทนายความหรืออัยการของรัฐ ทำหน้าที่คล้ายกับผู้พิพากษาสอบสวนของระบบไต่สวน

^{๒๔} Ibid., 22.

๓. การพิจารณาคดีโดยลูกขุน และมีกระบวนการคัดเลือกลูกขุนที่เรียกว่า a jury of one's peers กล่าวคือ มีการเลือกลูกขุนจากบุคคลหลายสาขาอาชีพ เชื้อชาติ ศาสนา โดยให้เกิดความเท่าเทียมกัน ทำให้ผู้ต้องหาเกิดความมั่นใจในความเป็นกลางของคณะลูกขุน การดำเนินคดีอาญาโดยลูกขุนจึงเกิดความยุติธรรมมากกว่าการสอบสวนของผู้พิพากษาสอบสวนของระบบไต่สวน เนื่องจากผู้พิพากษาเหล่านั้นเป็นของรัฐ อาจจะไม่เป็นกลางหรือไม่ยุติธรรมกับผู้ต้องหาที่เป็นชนกลุ่มน้อย มีเชื้อชาติ ศาสนาต่างจากผู้พิพากษาสอบสวน

ฝ่ายที่สนับสนุนระบบไต่สวน มีความเห็นว่า

๑. การดำเนินคดีในระบบกล่าวหาส่วนใหญ่คดีสิ้นสุดลงด้วยวิธีการต่อรองคำให้การโดยไม่ได้นำไปสู่การพิจารณาของศาล วิธีการต่อรองคำให้การอาจนำไปสู่ความไม่ยุติธรรม เนื่องจากบางคดีจำเลยอาจจะเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ไม่มีการศึกษา ยากจน หรือ ทนายจำเลยเป็นผู้ขาดทักษะในการว่าความ ก่อให้เกิดความเสียเปรียบได้เปรียบระหว่างคู่ความ โดยที่ศาลไม่สามารถตรวจสอบความเท่าเทียมกันเอาไว้ได้ คดีจึงจบลงด้วยความไม่ยุติธรรม

๒. จากการนำวิธีการต่อรองคำให้การนี้เอง มีอิทธิพลต่อการจูงใจให้คู่ความกระทำการบางอย่างที่ไร้เหตุผล อัยการมีแนวโน้มจะฟ้องผู้ต้องหาในข้อหาหนักเกินความเป็นจริงไว้ก่อนเพื่อเป็นการต่อรอง หรือบีบบังคับให้ผู้ต้องหาจำยอมให้การรับสารภาพเพื่อหวังจะได้รับการลดข้อหาลง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่มีหลักประกันในความยุติธรรมที่ผู้ต้องหาจะพึงได้รับ

๓. บทบาทของผู้พิพากษาถูกจำกัดมากเกินไป องค์คณะผู้พิพากษาจึงแทบจะไม่มีอำนาจจำเป็น เพราะองค์คณะผู้พิพากษาไม่สามารถป้องกันความลำเอียงของคณะลูกขุนได้ ระบบนี้ไม่อาจรับรองได้ว่า คำตัดสินขึ้นอยู่กับพื้นฐานความจริงแห่งคดีหรือไม่

ดังมีตัวอย่างจากหนังสือคู่มือกฎหมายลักษณะพยาน (Practical Guide to Evidence) เขียนโดย ปีเตอร์ เมอร์ฟี (Peter Murphy) ยกตัวอย่างว่า มีผู้พิพากษาในศาลอังกฤษ ซึ่งเกิดความท้อแท้ใจในการค้นหาความจริงคดีเรื่องหนึ่ง เนื่องจากประจักษ์พยานให้การขัดกับความจริงแห่งเรื่องราวในคดี ผู้พิพากษาท่านนี้ได้ถามทนายความของจำเลยว่า “ข้าพเจ้าไม่เคยได้รับฟังความจริงใด ๆ เลยจากคำให้การของประจักษ์พยานคนนี้ ใช่หรือไม่” ทนายความจำเลยได้ตอบว่า “แน่นอนไม่ได้เท่า นี้เป็นเพียงพยานเท่านั้น”

๒.๓ ระบบการสอบสวนคดีอาญาของไทย

ประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มประเทศระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรตามแนวภาคพื้นยุโรป ซึ่งการดำเนินคดีเป็นระบบไต่สวน แต่ระบบการดำเนินคดีอาญาดูเหมือนว่า จะแนวโน้มไปในทางกล่าวหาตามระบบกฎหมายจารีตประเพณีหรือคอมมอนลอว์ ทั้งนี้อาจจะมีสาเหตุหนึ่งก็คือ พระองค์เจ้าระพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงสำเร็จการศึกษากฎหมายมาจากประเทศ อังกฤษ ซึ่งเป็นประเทศผู้นำในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ พระองค์ท่านเป็นพระอาจารย์ของนักกฎหมายไทย และมีบทบาทอย่างมากในการปรับปรุงระบบการศาลของประเทศ ไทยในรัชสมัย พระบาท-สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงรับเอาแนวคิดและปลูกฝังนัก กฎหมายไทยให้ดำเนินตามแนวของอังกฤษ

๒.๓.๑ พัฒนาการของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

สมัยอาณาจักรสุโขทัย^{๒๕}

สังคมสุโขทัยในระยะแรกนั้นเป็นสังคมที่เรียบง่าย ประชาชนยังมีจำนวนไม่มากนัก จึงมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันฉันพี่น้อง เสมือนหนึ่งเป็นครอบครัวเดียวกัน พระมหากษัตริย์ ทรงอยู่ในฐานะบิดา ทรงปกครองราษฎรเยี่ยงบิดาปกครองบุตร

กฎหมายไทยมีมาตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง เป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร จารึกลงบนหลักศิลา ในเรื่องการดำเนินคดีอาญานั้นไม่ทราบแน่ชัดว่ามีวิธีปฏิบัติอย่างไร แต่การ ตัดสินความนั้นก็ต้องมีการสอบสวนข้อเท็จจริงให้แน่แท้เสียก่อน จึงตัดสินความด้วยความซื่อสัตย์ ยุติธรรม ไม่เห็นแก่ทรัพย์สินผู้ใด ดังเช่นกฎหมายว่าด้วยลักษณะตุลาการ กำหนดว่า ตุลาการใน สมัยสุโขทัยต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

๑. ตุลาการจะต้องตัดสินความด้วยความยุติธรรม ไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ดัง คำจารึกที่ว่า "ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิดแลผิดแมกแสกอ้างกัน สอนดูแท้แลจึงแลงความแก่ข้าด้วย ด้วยชื่อ บ่เข้าผู้ลักมักชอน"

^{๒๕} มาตยา อิงคนารอด , ประวัติศาสตร์ไทย (โอเดียนสโตร์ : กรุงเทพฯ , ๒๕๒๙) หน้า ๓๔.

๒. ตุลาการจะต้องไม่เห็นแก่สักการะ หรือยินดีอยากได้ของของผู้อื่น ซึ่งมีข้อความจารึกปรากฏดังนี้ "เห็นข้าท่านบิโครยิน เป็นสินท่านบิโครเดียด"

ในสมัยสุโขทัยราษฎรสามารถทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระมหากษัตริย์ เพื่อให้ตัดสินความโดยการสั่งกระดิ่งที่ประตู่วัง ไม่ต้องถวายฎีกาเป็นลายลักษณ์อักษร

จึงสรุปได้ว่า การค้นหาความจริงในคดีอาญามีมาตั้งแต่อาณาจักรสุโขทัย แต่ไม่มีระบบชัดเจนในขั้นตอนการดำเนินคดี

สมัยอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา^{๒๖}

วิธีการดำเนินคดีสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ซึ่งกฎหมายสมัยนี้มีมาหลายลักษณะ เช่น

๑. กฎหมายลักษณะพยาน พ.ศ. ๑๘๙๔
๒. กฎหมายลักษณะอาญาหลวง พ.ศ. ๑๘๙๕
๓. กฎหมายลักษณะรับฟ้อง พ.ศ. ๑๘๙๙
๔. กฎหมายลักษณะลักพา พ.ศ. ๑๘๙๙
๕. กฎหมายลักษณะอาญาราชฎี พ.ศ. ๑๙๐๑
๖. กฎหมายลักษณะโจร พ.ศ. ๑๙๐๓
๗. กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จว่าด้วยที่ดิน พ.ศ. ๑๙๐๓
๘. กฎหมายลักษณะผัวเมีย พ.ศ. ๑๙๐๔
๙. กฎหมายลักษณะผัวเมีย(เพิ่มเติม) พ.ศ. ๑๙๐๕
๑๐. กฎหมายลักษณะโจรว่าด้วย พ.ศ. ๑๙๑๐

กฎหมายลักษณะรับฟ้อง

ตัวอย่างความบางตอนในกฎหมายลักษณะรับฟ้อง

ผู้มีคดีจะมาให้การกฎหมายรับฟ้อง ห้ามมิให้รับฟ้องไว้บังคับบัญชา นั้น ในลักษณะอนาภาษ ๗ คือ คนวิกลจริตบ้าใบ้ ๑ , คนเสียจักษุทั้งสองข้างมิได้เห็น ๑ , คนเสียหูทั้งสองข้างมิได้ยิน ๑ , เป็นง่อยเปลี้ยเดินไปมาไม่ได้ ๑ , เป็นคนกระยาจกถือกะลาขอทาน ๑ , เป็นคน

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕ - ๕๘.

สูงอายุเหลวไหล ๑ , เด็กต่ำอายุเอาถ้อยคำมิได้ ๑ คน ๗ จำพวกนี้ ถ้ามาฟ้องร้องเรียนอย่าเพอ ฟังก่อนให้ผู้เป็นตระลาการไต่สวนผู้เป็นสักขีพยานรู้เห็น ถ้าสมดังมันกล่าวจริง จึงให้รับไว้บังคับ บัญชา โดยมันกล่าวถ้ามิสมท่านว่า อย่าให้รับคดีนั้นไว้บังคับบัญชาเลย ฯลฯ

กฎหมายลักษณะพิสูจน์

ลักษณะพิสูจน์ มี ๗ ประการ คือ

- ๑.ให้ล้วงตะกั่ว
- ๒.สาบาน
- ๓.ลุยเพลิง
๔. ดำน้ำ
- ๕.ว่ายน้ำขึ้นแข่งกัน
- ๖.ว่ายน้ำข้ามฟากแข่งกัน
- ๗.ความเที่ยนคนละเล่มแข่งกัน

ข้อความบางตอนในกฎหมายลักษณะพิสูจน์

การพิสูจน์ดำน้ำ อนึ่งถ้าใจทักจำเลยจะพิสูจน์ดำน้ำแข่งกัน ให้ตระลาการปักหลังห่าง กันหกศอก เมื่อจะดำน้ำให้ปลูกโรงปลูกศาล บวงสรวงแก่เทพยดาและให้แต่งเครื่องบวงสรวงเทวดา

การพิสูจน์ดำน้ำถือว่าผู้ผูกก่อนแพ้ แล้วให้ตระลาการถามผู้แพ้ซึ่งผูกก่อนให้รู้ เหตุผลว่าเหตุใดจึงผูกขึ้นมา

การพิสูจน์ความเที่ยน ให้พันเที่ยนให้เท่ากัน ด้วยไล่ให้นับเส้นให้เท่ากัน ให้ทำไม้ ตั้งเที่ยน เมื่อความเที่ยนนั้นถ้าแมลงวันหรือสิ่งใดๆ จับเที่ยนข้างหนึ่ง เที่ยนดับก็ตี ให้เอาผู้นั้นเป็นผิด

รูปแบบวิธีการค้นหาความจริงในคดีข้อพิพาททั้งหลายมิใช่สมัยกรุงศรีอยุธยา ถูกนำมาใช้จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลง เนื่องจากประเทศไทยมีความสัมพันธ์ทางการค้า การทหาร กับประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และประเทศทางยุโรป ซึ่งวิธีการดำเนินคดีอาญาของไทยยังมีความล้าหลัง ป่าเถื่อน ไทยถูกบังคับให้ทำสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตด้วย ประเทศเหล่านี้ทำให้เสียเอกราช ทางการศาล และเกิดศาลกงสุลขึ้น (Consular Court)

ประวัติความเป็นมาของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาปัจจุบัน^{๒๗}

ประเทศไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้มีการว่าจ้างนักกฎหมายทวีปยุโรปมารับราชการในการปรับปรุง ยกร่างกฎหมายของไทย โดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศสมีอิทธิพลต่อประมวลกฎหมายของไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้รัฐบาลฝรั่งเศสยื่นข้อเสนอต่อไทยว่าจะช่วยร่างประมวลกฎหมายแพ่งให้แก่ประเทศไทย โดยเสนอตัวนายยอร์ช ปาดู (Georges Padoux) ให้เข้ามาเป็นที่ปรึกษาในการร่างกฎหมาย เนื่องจากรัฐบาลไทยในขณะนั้นมีความเกรงใจประเทศฝรั่งเศสเป็นอย่างมาก ประกอบกับนักกฎหมายชั้นนำของไทยในขณะนั้นยังไม่มีประสบการณ์ในการร่างประมวลกฎหมาย จึงยอมรับข้อเสนอของฝรั่งเศส โดยใน พ.ศ. ๒๔๕๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่ง ให้มีหน้าที่ร่างประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และพระธรรมนูญศาลยุติธรรม คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยนักกฎหมายชาวฝรั่งเศส ๔ นาย ดังนี้

๑. นายยอร์ช ปาดู (Georges Padoux) เป็นประธาน
๒. นายมงซาร์วิลล์ (Moncharville) ศาสตราจารย์กฎหมายอยู่ในประเทศอียิปต์
๓. นายเรอเน่ กียอง (Rene' Guyon) ทนายความในศาลอุทธรณ์ฝรั่งเศส
๔. นายริวิแควร์ (Rivic're) ผู้พิพากษาในฝรั่งเศส

ในเดือนพฤษภาคม ๒๔๗๖ รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น โดยมีพระยามานวราชเสวี อธิบดีกรมอัยการ เป็นประธาน ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยามานวราชเสวีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ท่านจึงขอลาออกจากตำแหน่งประธานฯ และได้มีการแต่งตั้งให้พระอิสสระภักดี เป็นประธานฯ แทน โดยในช่วงนี้นายกียองเดินทางกลับไปพักผ่อนที่ประเทศฝรั่งเศส ประธานฯ จึงขอให้นายชาร์ล เลเวร์ก มาช่วยตรวจพิจารณาร่าง ดังกล่าวด้วย จนตรวจพิจารณาเสร็จ และนำเสนอต่อรัฐบาลได้ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

รัฐบาลได้นำร่างฯ ดังกล่าวเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรใน พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรตรวจติดตามพิจารณาเสร็จประกาศใช้เป็นกฎหมายได้ในวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘ โดยให้มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๘

^{๒๗} ชาญชัย แสงวงศ์ ดร. สารานุกรมเกี่ยวกับการจัดทำประมวลกฎหมายของต่างประเทศและของไทย : (กรุงเทพฯ , นิติธรรม), ๒๕๔๓.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีการแก้ไขเพิ่มเติมตลอดมา จนถึงปัจจุบันโดยครั้งสุดท้ายคือ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ ๒๓) พ.ศ.๒๕๔๔ มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๘ มกราคม ๒๕๔๔ และจะมีการแก้ไขอีกต่อไป เพื่อปรับปรุงพัฒนาวิธีการดำเนินคดีอาญาให้เหมาะสมทันสมัยยังผลให้เกิดความยุติธรรมในสังคม

การแก้ไขเพิ่มเติมดังกล่าวเป็นไปในทางให้ความคุ้มครองสิทธิของประชาชนผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีอาญา ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหา จำเลย พยาน ตลอดจนผู้เสียหาย หลายประการ ตั้งแต่ขั้นเริ่มคดี คือ การจับ การค้น การควบคุม การสอบสวน และในชั้นการพิจารณาคดีอีกด้วย

๒.๓.๒. การสืบสวนและการสอบสวนตามกฎหมายไทย

การสืบสวนสอบสวนคดีอาญา

การสืบสวนและสอบสวนคดีอาญา เป็นกระบวนการค้นหาความจริงในคดีอาญาขั้นเจ้าพนักงาน การสืบสวนและการสอบสวนคดีอาญา เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ โดยจะต้องอาศัยหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องและเทคนิควิธีของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการจะทำให้การค้นหาความจริงบรรลุตามเป้าหมาย

ความหมายของการสืบสวน

การสืบสวน หมายถึง การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน ซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจและหน้าที่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด^{๒๘}

ผู้มีอำนาจสืบสวน

กฎหมายบัญญัติให้ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีอำนาจทำการสืบสวนคดีอาญาได้^{๒๙}

^{๒๘} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒(๑๐)

^{๒๙} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗

พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หมายถึง เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจ และหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนให้รวมทั้งพศติ เจ้าหน้าที่กรมสรรพสามิต กรมศุลกากร พนักงานตรวจคนเข้าเมืองและเจ้าพนักงานอื่นๆ ซึ่งตนมีหน้าที่ต้องจับกุมหรือปราบปราม^{๑๐}

ผู้มีอำนาจสืบสวนต้องเป็นเจ้าพนักงานเท่านั้น ส่วนบุคคลธรรมดาหรือเอกชนไม่มีอำนาจสืบสวน แม้บุคคลนั้นจะเป็นสายลับของตำรวจหรือนักสืบเอกชนจับจ้างสืบสวนแสวงหาข้อเท็จจริง และหลักฐานในเรื่องราวต่าง ๆ แม้จะเกี่ยวกับคดีอาญา ก็ไม่ถือว่าเป็นการสืบสวนตามกฎหมาย

การสืบสวนอาจจะกระทำได้ทั้งก่อนเกิดเหตุเพื่อรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับการรักษาความสงบเรียบร้อย เช่น การสืบสวนหาข่าวต่างๆ ของตำรวจโดยที่ยังไม่มีความผิดอาญาเกิดขึ้น ข้อเท็จจริงและหลักฐานที่ได้มาจากการสืบสวนจะถูกเก็บรวบรวมไว้เรียกว่าเป็นข้อมูลท้องถิ่น การสืบสวนขณะเกิดเหตุ เช่น เกิดเหตุคนร้ายจับคนไปเรียกค่าไถ่ หรือเกิดเพลิงไหม้เวลานาน การสืบสวนเริ่มต้นขึ้นโดยที่เหตุคดียังเกิดต่อเนื่องและทำการสืบสวนหลังเกิดเหตุ คือเป็นการสืบสวนหลังจากคดีที่เกิดขึ้นได้เสร็จสิ้นยุติลงแล้ว เช่น เหตุลักทรัพย์ ฆาตกรรม

สำหรับวิธีการสืบสวนจะต้องดำเนินการไปเช่นใดนั้น กฎหมายมิได้บัญญัติวิธีการสืบสวนเอาไว้ ผู้สืบสวนจะใช้วิธีการอย่างไรก็ได้ เพียงแต่ให้อยู่ในขอบเขตแห่งกฎหมาย วิธีการสืบสวนเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานของตำรวจ มีหลายวิธี เช่น การสะกดรอยติดตาม การเฝ้าจุด นกต่อล่อซื้อ การเข้าเกลียว การซุ่มโปง เป็นต้น ดังนี้ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า การสืบสวนเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์

เกี่ยวกับเขตอำนาจการสืบสวนนั้น สำหรับพนักงานฝ่ายปกครองมีเขตอำนาจเฉพาะในเขตท้องที่รับผิดชอบของตน ส่วนเขตอำนาจการสืบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ สามารถทำการสืบสวนได้ทั่วราชอาณาจักรเนื่องจากไม่มีบทบัญญัติจำกัดเขตท้องที่ไว้^{๑๑}

^{๑๐} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒(๑๖)

^{๑๑} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๒๕๙/๒๕๔๒ วินิจฉัยว่า ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒(๑๖) เจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจและหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ทำการจับกุมผู้กระทำผิด และสืบสวนคดีอาญาดังกล่าวไม่มีบทบัญญัติกฎหมายใดจำกัดให้ปฏิบัติหน้าที่ได้เฉพาะในเขตท้องที่ที่เจ้าพนักงานตำรวจผู้นั้นประจำการอยู่เท่านั้น อันหมายความว่าเจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจจับกุมผู้กระทำผิดและสืบสวนคดีอาญาได้ทั่วราชอาณาจักร

ความหมายของการสอบสวน

การสอบสวน หมายถึง การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษ^{๓๖}

การสอบสวนเป็นกระบวนการค้นหาความจริงอันสำคัญมากที่สุด ในขั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาล (Pre-Trial) จากความหมายของการสอบสวนข้างต้นจะเห็นว่า กระบวนการสอบสวนแบ่งวิธีดำเนินการออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑.การรวบรวมพยานหลักฐาน (Collection of Evidence)

๒.การดำเนินการมาตรบังคับ (Enforcement Measure)

ลักษณะทั่วไปของการสอบสวน

๑.เป็นกระบวนการค้นหาความจริงในชั้นเจ้าพนักงานก่อนการฟ้องคดี

๒.เป็นเงื่อนไขการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ โดยกฎหมายห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน

๓.เป็นหลักประกันให้ศาลประทับรับฟ้องโดยมิต้องทำการไต่สวนมูลฟ้อง เนื่องจากได้มีการกลั่นกรองข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานจากพนักงานสอบสวนแล้ว

ผู้มีอำนาจทำการสอบสวน

พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาทั้งปวง เว้นแต่เป็นคดีความผิดอันยอมความได้ต้องมีคำร้องทุกข์ตามระเบียบก่อน พนักงานสอบสวนจึงจะเข้าทำการสอบสวนได้

กระบวนการสอบสวน

กระบวนการสอบสวนคดีอาญาของประเทศไทย เป็นการค้นหาความจริงแห่งคดีในชั้นเจ้าพนักงาน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากนักกฎหมายของประเทศภาคพื้นยุโรปโดยเฉพาะ

^{๓๖} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒(๑๑)

ประเทศฝรั่งเศสและเบลเยียม โดยให้พนักงานสอบสวนซึ่งอาจจะเป็นตำรวจ พนักงานฝ่ายปกครอง หรือเจ้าพนักงานอื่นใดที่กฎหมายให้อำนาจสอบสวน มีบทบาทสำคัญในการค้นหาความจริงคดีอาญา

ตามหลักการดำเนินคดีอาญาที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พิจารณาได้ว่ากระบวนการสอบสวนมีความละเอียดอ่อนและซับซ้อนเนื่องจากเป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่นำข้อพิพาทขัดแย้งของบุคคลหรือการที่บุคคลฝ่าฝืนกฎหมายที่มีโทษทางอาญาเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดี ดังนั้น พยานหลักฐานทั้งหลายที่ปวงที่ได้มาจากการสอบสวนจึงมีผลโดยตรงและสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินคดีในชั้นศาล

การรวบรวมพยานหลักฐาน (Gathering of Evidence) เป็นการค้นหาความจริง (Search For The Truth) เพื่อให้ได้ความว่าในคดีนั้นมีรายละเอียดแห่งพฤติการณ์ต่าง ที่เกิดขึ้นอย่างไร เพื่อทราบข้อเท็จจริง (Facts) เกี่ยวกับว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เมื่อใด เพราะเหตุใด และมีพยานหลักฐานใด สนับสนุนว่า ข้อเท็จจริงยุติเป็นเช่นนั้นหรือไม่ เพียงใด

ข้อเท็จจริง ในคดีอาญาถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากในกระบวนการดำเนินคดี เนื่องจากการแพ้ชนะกันนั้นจึงอยู่ที่ประเด็นข้อเท็จจริง (Factual Issues) เท่านั้น ประเด็นข้อกฎหมาย (Legal Issues) อาจจะมีบ้างที่เป็นการกระทำผิดพลาดในข้อเท็จจริง แต่ก็มีเป็นส่วนน้อยหรือส่วนปลีกย่อย เมื่อข้อเท็จจริงครบถ้วนแล้ว การวินิจฉัยข้อกฎหมายก็มักจะไม่ได้ผิดพลาดหรือทำให้เข้าใจเป็นอย่างอื่นได้เลย แต่ถ้าข้อเท็จจริงบกพร่อง ข้อกฎหมายย่อมเปลี่ยนไปอย่างแน่นอน^{๓๓}

ขั้นตอนการสอบสวนแบ่งออกเป็น ๕ ขั้นตอนดังนี้

๑. ขั้นตอนการรับแจ้งความ

การแจ้งความ เป็นขั้นตอนของการนำข้อพิพาทขัดแย้งมาสู่กระบวนการอันเป็นการอำนวยความสะดวกขั้นต้น ซึ่งข้อเท็จจริงที่นำเข้ามาสู่พนักงานสอบสวนมีลักษณะที่ยังไม่ได้รับการกลั่นกรองหรือปรุงแต่งมากนักและอาจเป็นทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา คู่กรณีในชั้นพนักงานสอบสวนคือผู้กล่าวหาและผู้ต้องหา ยังไม่เป็นที่ชัดเจนหรือมีบ่อยครั้งที่คู่กรณีแจ้งความให้ดำเนินคดีซึ่งกันและกัน หรือข้อเท็จจริงแห่งคดียังคลุมเคล้าแยกไม่กันไม่ออก เกี่ยวพันทั้งกรณีแพ่ง

^{๓๓} จิตติ เจริญจำ, พยานในคดีอาญา, (กรุงเทพฯ : พิมพ์อักษร พ.ศ. ๒๕๓๘), หน้า ๗.

และกรณีอาญา จึงเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่จะต้องวินิจฉัยในขั้นตอนต่อไป การแจ้งความแบ่งตามหลักประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้เป็นสองรูปแบบ คือ

๑.๑ การร้องทุกข์

การร้องทุกข์เป็นกรณีที่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อพนักงานสอบสวนว่ามีผู้กระทำความผิดอาญา จะรู้ตัวผู้กระทำผิดหรือไม่ก็ตาม ซึ่งกระทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหาย และการกล่าวหาเช่นนั้นได้กล่าวหาโดยมีเจตนาจะให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษ

ผู้เสียหายตามความหมายนี้ต้องเป็นผู้เสียหายทั้งโดยพฤตินัย คือ ได้รับความเสียหายจริง ๆ เช่น ถูกทำร้ายร่างกายบาดเจ็บ และต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย กล่าวคือไม่ได้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด เช่น ไม่เข้าร่วมทำร้ายซึ่งกันและกัน หรือในกรณีความผิดฐานฉ้อโกง โดยการที่บุคคลใดนำเงินมอบให้ผู้อื่นเพื่อวิ่งเต้นต่อเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจเพื่อให้ช่วยเหลือเข้ารับราชการ เมื่อได้จ่ายเงินไปแล้วผู้รับเงินไม่ได้ดำเนินการ เช่นนี้ถือว่าผู้จ่ายเงินไม่เป็นผู้เสียหายเนื่องจากมีส่วนร่วมกระทำความผิดในการจูงใจเจ้าพนักงานให้กระทำการหรือไม่กระทำการใดโดยมิชอบ

ผู้เสียหายอาจร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ หรือพนักงานสอบสวนท้องถิ่นหรือเจ้าพนักงานผู้มีตำแหน่งรองจากพนักงานสอบสวนและมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยก็ได้

เมื่อมีการร้องทุกข์ตามระเบียบแล้ว พนักงานสอบสวนจะต้องเริ่มการสอบสวนโดยมิชักช้า จะทำการสอบสวนที่ไหน เมื่อใดก็ได้ แล้วแต่จะเห็นสมควรโดยผู้ต้องหาไม่ต้องอยู่ด้วย

แต่หากกรณีผู้เสียหายแจ้งความเพื่อประสงค์ขอความช่วยเหลือแต่ไม่ร้องทุกข์ตามระเบียบ พนักงานสอบสวนจะไม่ทำการสอบสวนก็ได้ ซึ่งในความเป็นจริง กรณีเช่นนี้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก กล่าวคือ ผู้เสียหายประสงค์เพียงเพื่อให้พนักงานสอบสวนทำการไต่สวนประណอมข้อพิพาทให้ผู้เสียหายได้รับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอันเกิดการกระทำละเมิดและฝ่าฝืนกฎหมายทางอาญาอีกด้วย แต่ผู้เสียหายไม่ต้องการให้ดำเนินคดีอาญาโดยอ้างว่าเป็นการเสียเวลาและไม่ต้องการไปเบิกความที่ศาล อย่างไรก็ตามกรณีเช่นนี้ สำนักงานตำรวจแห่งชาติยังไม่ได้วางระเบียบให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติ ทำให้เกิดการปกปิดคดีลักษณะเช่นนี้ไว้เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้สถิติคดีอาญาคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

ผู้เสียหายรวมถึงบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทน เช่น บิดามารดา สามี ภรรยา ผู้แทนโดยชอบธรรม ตลอดจนผู้แทนนิติบุคคล ดังนั้นการร้องทุกข์จึงอาจมอบอำนาจ กระทำแทนได้ อนึ่งการร้องทุกข์ไม่ใช่เป็นการทำนิติกรรมในทางแพ่ง

๑.๒ การกล่าวโทษ

การกล่าวโทษเป็นกรณีบุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อเจ้าพนักงานว่ามีผู้กระทำความผิดขึ้นโดยจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม

ในคดีอาญาซึ่งไม่เป็นความผิดอันยอมความได้ เจ้าพนักงานของรัฐมีอำนาจที่จะร้องทุกข์หรือกล่าวโทษเพื่อให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนในคดีนั้นๆ ได้

๒. ขั้นตอนการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเบื้องต้น

เมื่อพนักงานสอบสวนได้รับข้อเท็จจริงจากการแจ้งความแล้ว พนักงานสอบสวน จะทำการวินิจฉัยในประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑ ข้อเท็จจริงดังกล่าว เป็นการพิพาทที่เป็นคดีอาญาหรือไม่ ซึ่งในการวินิจฉัยประเด็นนี้พนักงานสอบสวนต้องมีความรู้และประสบการณ์ทางกฎหมายทั้งส่วนอาญาและ ส่วนแพ่งเป็นอย่างดี หากพนักงานสอบสวนวินิจฉัยผิดพลาดจะส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพต่อ บุคคลโดยทันที เช่น วินิจฉัยกรณีแพ่งเป็นคดียกยกหรือข้อโกง หรือการผิดสัญญาเช่า อสังหาริมทรัพย์ วินิจฉัยว่าเป็นคดีอาญารฐานบุกรุก เป็นต้น

๒.๒ หากข้อเท็จจริงเป็นคดีอาญา เหตุดังกล่าวเกิดขึ้นในเขตท้องที่การ สอบสวนแห่งท้องที่ใด โดยเฉพาะความผิดเกิดขึ้นหลายท้องที่เกี่ยวพันกัน หรือไม่แน่ชัดว่าเกิดขึ้นใน ท้องที่ใด พนักงานสอบสวนต้องมีความรู้อย่างแม่นยำในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การ วินิจฉัยผิดพลาดกรณีเขตอำนาจการสอบสวนนี้ย่อมส่งผลต่ออำนาจการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ

๒.๓ ประเด็นเรื่องอายุความต้องวินิจฉัยว่าคดีดังกล่าวสามารถดำเนินคดี ได้โดยไม่ขาดอายุความหรือไม่ หากคดีขาดอายุความแล้วก็ไม่สามารถฟ้องร้องกันได้อีกต่อไป

หากพนักงานสอบสวนวินิจฉัยแล้วเห็นว่าข้อพิพาทดังกล่าวเป็นคดีแพ่ง พนักงานสอบสวนก็จะลงบันทึกการแจ้งความไว้เป็นหลักฐาน โดยอธิบายชี้แจงข้อกฎหมายให้ผู้ แจ้งความทราบ แต่เรื่องนี้ในความเป็นจริงเกิดปัญหาอย่างมาก เนื่องจากผู้แจ้งไม่ยอมรับฟังคำ

วินิจฉัยของพนักงานสอบสวนและกล่าวหาว่าพนักงานสอบสวนไม่รับแจ้งความ จึงมีการร้องเรียนหรือฟ้องร้องพนักงานสอบสวนเป็นจำนวนมาก

๓. การตั้งรูปคดีและกำหนดประเด็นการสอบสวน

เมื่อได้ความชัดเจนแล้วว่าข้อเท็จจริงจากการแจ้งความเป็นคดีอาญาเกิดขึ้นในเขตรับผิดชอบและยังไม่ขาดอายุความแล้ว พนักงานสอบสวนจะกำหนดประเด็น และตั้งรูปคดี ในการสอบสวน ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์ ทักษะและความเชี่ยวชาญของพนักงานสอบสวน ตลอดจนความรู้ทางกฎหมายทั้งสารบัญญัติและกฎหมายวิธีสบัญญัติ หากพนักงานสอบสวนขาดความเชี่ยวชาญในการตั้งรูปคดีและกำหนดประเด็นการสอบสวนก็อาจทำให้การสอบสวนเกิดความยุ่งยาก การรวบรวมพยานหลักฐานบางอย่างอาจเสียไป ขั้นตอนนี้นับได้ว่าต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ของพนักงานสอบสวนเอง

๔. การรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ เข้าเป็นสำนวนการสอบสวน

ในการรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด คือ พยานบุคคล พยานวัตถุ พยานเอกสารและพยานผู้ชำนาญการพิเศษ อันเท่าที่สามารถจะกระทำได้เพื่อให้ข้อเท็จจริงชัดเจนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ พนักงานสอบสวนจะจัดทำบันทึกทั้งหลาย เช่น กรณีพบบันทึกคำให้การบัญชีของกลาง รวมทั้งบันทึกอื่นๆ เช่น บันทึกการจับกุม บันทึกการตรวจค้น บันทึกสถานที่เกิดเหตุ แผนที่เกิดเหตุ บันทึกการชี้ตัวผู้ต้องหา แล้วนำรวมเข้าเป็นสำนวนการสอบสวน ดังนั้น สำนวนการสอบสวน จึงเป็นสรรพเอกสารในรูปแบบของบันทึกต่างๆ ที่แสดงถึงเรื่องราวพฤติการณ์ รายละเอียดแห่งความผิดที่มีการกล่าวหาในคดีอาญานั้นเอง

๕. การดำเนินการเมื่อสอบสวนเสร็จ

เมื่อพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบเห็นว่าการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว กล่าวคือ การรวบรวมพยานหลักฐานได้ความจริงจนสิ้นสงสัย (เท่าที่จะกระทำได้) ก็จะทำความเห็นทางคดี ซึ่งความเห็นทางคดีจะมี ๓ กรณี คือ

๕.๑ ความเห็นงดการสอบสวนหรือเห็นควรให้งดการสอบสวน กรณีที่ไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิด

๕.๒ ความเห็นควรสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหากรณีที่พนักงานสอบสวนเห็นว่าพยานหลักฐานตามท้องสำนวนการสอบสวนไม่พอพ้องที่จะพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหา

๕.๓ ความเห็นควรสั่งฟ้องผู้ต้องหากรณีเห็นว่า พยานหลักฐานตามข้อกล่าวหา
 จำนวนการสอบสวนรับฟังได้ว่าผู้ต้องหากระทำผิดจริง สามารถพิสูจน์ความผิดในชั้นศาลได้

อนึ่ง หากคดีดังกล่าวอยู่ในอำนาจการเปรียบเทียบปรับของพนักงาน
 สอบสวน หากผู้ต้องหาให้การรับสารภาพยอมให้เปรียบเทียบปรับ อีกทั้งผู้เสียหายยินยอม พนักงาน
 สอบสวนก็จะทำการเปรียบเทียบปรับ เป็นผลให้คดีอาญาดังกล่าวเลิกกัน สิทธินำคดีอาญามาฟ้อง
 เป็นอันระงับไป

๒.๔ แนวความคิดการรวบรวมพยานหลักฐานในคดีอาญา

เป้าหมายสำคัญในการรวบรวมพยานหลักฐานคดีอาญาก็คือ การค้นหาความจริง
 เนื่องจากในคดีอาญาจะต้องให้ได้ข้อเท็จจริงเป็นยุติเสียก่อนที่จะมีความเห็นในทางคดี ทั้งในชั้น
 สอบสวนและชั้นพิจารณาคดี โดยมีแนวคิดและหลักการในการค้นหาความจริง ดังนี้

๒.๔.๑ หลักการรับฟังความทุกฝ่าย

หลักการรับฟังความทุกฝ่าย เป็นหลักการที่สำคัญที่สุดในการดำเนินคดีอาญา
 ซึ่งแนวความคิดของหลักการนี้มาจากหลักในเรื่องความยุติธรรมโดยธรรมชาติ (Natural Justice)
 ซึ่งมีแนวคิดเกี่ยวกับระบบการดำเนินคดีก็คือ ผู้วินิจฉัยตัดสินเรื่องราวแห่งคดี ไม่เพียงแต่จะตัดสิน
 ไปโดยอาศัยความสุจริตปราศจากการมีอคติโดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในผลประโยชน์ทางคดีเท่านั้น
 หากแต่จะต้องเปิดโอกาสให้คู่ความซึ่งได้รับผลกระทบจากการวินิจฉัยตัดสินคดีนั้น ๆ เข้ารับฟัง
 การพิจารณาคดีโดยตลอดอีกด้วย^{๓๔}

หลักการนี้มีที่มาจากภาษาลาตินว่า Audi Alteram Partem หรือตรงกับ Hear
 both sides เป็นหลักประกันให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกกล่าวหาดำเนินคดี โดยผู้ถูกกล่าวหา
 จะต้องมีสิทธิเสนอพยานหลักฐานของตน และเข้ารับฟังการพิจารณาคดีได้ ซึ่งการพิจารณาคดี
 ต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยนั่นเอง

หลักการนี้เกิดขึ้นเนื่องจากในยุคตอนต้นของศาสนาคริสต์ (ค.ศ. ๓๙๑ – ค.ศ.
 ๑๔๓๔) เมื่อจักรวรรดิโรมันหันมานับถือคริสต์ศาสนา เริ่มตั้งแต่พระเจ้าคอนสแตนตินที่ ๑
 (Constantine ๑) ได้มีการกำจัดกวาดล้างคนนอกกรีต และพวกซาตานหรือศัตรูของพระเจ้าอย่าง

^{๓๔} [http://www.google.co.th/search/natural justice](http://www.google.co.th/search/natural+justice)

โหดร้ายทารุณ ถึงกับได้มีสถาบันสำคัญเกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่นี้ คือการที่องค์สันตะปาปา (Pope) ได้ร่วมกับอาณาจักรตั้งศาลที่เรียกว่า Inquisition หรือ " ศาลไต่สวนศรัทธา " ขึ้นใน ค.ศ. ๑๒๓๑ ศาลนี้เพิ่งมาสิ้นสุดหมดไปใน ค.ศ. ๑๘๓๔ คนที่ศาสนจักรถือว่านอกกรีต เข้ากับชาตาน หรือทำผิดต่อคริสต์ศาสนา ถูกจับขึ้นศาล มีการพิจารณาไปฝ่ายเดียว ไม่รับฟังข้อโต้แย้งหรือพยานหลักฐาน ฝ่ายผู้ถูกกล่าวหา ใช้วิธีการทรมานกระทำทารุณรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาปรับสารภาพต่อพระเจ้า มีการลงโทษอย่างเหี้ยมโหด เช่น เผาทั้งเป็น ตัวอย่างที่จารึกไว้ในประวัติศาสตร์คือ บรูโน (Giordano Bruno) นักปราชญ์ผู้สอนว่า ดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล และมีจักรวาลมากมายเป็นอนันต์ ถูกศาล Inquisition ตัดสินประหารชีวิตด้วยการเผาทั้งเป็นใน ค.ศ. ๑๖๐๐ บุคคลหนึ่งที่ถูกศาล Inquisition ตัดสินเผาทั้งเป็น ซึ่งคนทั่วไปจำกันได้ดีมากที่สุดคือ โจนออฟอาร์ค (Joan Of Arc) วีรสตรีฝรั่งเศสที่ถูกตัดสินว่าเป็นแม่มด (Hexerei) และถูกเผาทั้งเป็นใน ค.ศ. ๑๔๓๑ ในยุโรปยุคนั้นผู้หญิงถูกศาล Inquisition ตัดสินว่าเป็นแม่มด ถูกประหารชีวิตด้วยการเผาทั้งเป็นอย่างนี้จำนวนมาก ในเยอรมันนี่ภาคใต้แห่งเดียวก็ประหารไปมากกว่า ๓,๐๐๐ คน ศาล Inquisition ในสเปน ก็ดุเดือดมาก เพียงช่วงเริ่มต้นก็สั่งประหารชีวิตเผาทั้งเป็นคนนอกกรีตไปประมาณ ๒,๐๐๐ คน^๕

ผลจากการดำเนินคดีของศาล Inquisition ดังกล่าว ต่อมาได้เกิดการคัดค้านต่อต้าน ไม่เห็นด้วย ทั้งนี้ผู้คัดค้านได้อ้างหลักความยุติธรรมโดยธรรมชาติที่อยู่เหนือสิ่งอื่นใด เป็นความชอบธรรมที่มนุษย์จะพึงได้รับการปฏิบัติ อันเป็นหลักกฎหมายทั่วไป ซึ่งต้องมีการรับฟังความทุกฝ่ายในการดำเนินคดี นั่นคือ หลักการที่ภาษาลาตินเรียกว่า Audi Alteram Partem หรือ Hear Both Sides มาเป็นข้ออ้างเพื่อหักล้างศาลไต่สวนศรัทธา และได้ยึดถือปฏิบัติอย่างแพร่หลายเป็นสากลในการดำเนินคดีอาญาตลอดมา

จะเห็นได้ว่า หลักการนี้เกิดจากแรงกดดันของความยุติธรรมในการไต่สวนซึ่งไม่เปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาแสดงพยานหลักฐานต่อสู้คดี ผู้สอบสวนใช้วิธีการทรมานเพื่อหวังให้ผู้ถูกกล่าวหาปรับสารภาพเท่านั้น

หลักการรับฟังความทุกฝ่าย ได้นำมาใช้ในการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย เช่นเดียวกันโดยพิจารณาได้จากการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐในระบบกล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานในคดี กล่าวคือกฎหมายไม่มองผู้ถูกกล่าวหาเป็นวัตถุแห่งการซักฟอกหรือกรรมในคดี แต่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นประชาชนและย่อมได้รับสิทธิต่างๆ

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพฯ : ธรรมสาร, ๒๕๔๒), หน้า ๕๖ - ๕๗.

ในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และห้ามการดำเนินกระบวนการที่มิชอบ ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับโอกาสแก้ข้อกล่าวหาหรือให้การแก้ข้อหาในคำฟ้องได้^{๑๖}

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย ได้มีบทบัญญัติรองรับหลักการรับฟังความทุกฝ่ายเอาไว้หลายมาตรา กล่าวคือก่อนการฟ้องคดีของอัยการ จะต้องมีการสอบสวนในความผิดนั้นเสียก่อน^{๑๗}

คำว่า“มิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นมาก่อน” มีความหมาย ๒ ประการ คือ

๑. มิได้มีการสอบสวนมาก่อน
๒. มีการสอบสวนแล้ว แต่การสอบสวนนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย

การสอบสวนผู้ต้องหา ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น แม้สอบสวนพยานบุคคล พยานเอกสารและพยานวัตถุ ถ้ายังไม่ได้มีการสอบสวนผู้ต้องหา ไม่ถือว่าคดีนั้นได้มีการสอบสวน (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๙๐๗/๒๕๙๕)^{๑๘}

การสอบสวนผู้ต้องหาจำเป็นต้องกระทำในกรณีที่จะฟ้อง ทั้งนี้เป็นไปตามหลักฟังความทุกฝ่าย และแม้ในชั้นอัยการก็เช่นกัน ในกรณีที่ผู้ต้องหายังไม่เคยให้การ เมื่อจับผู้ต้องหาได้ก็จะต้องมีการสอบสวนผู้ต้องหาที่อัยการจะสั่งหรือดำเนินการต่อไป กล่าวคือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๒๐ เป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนผู้ต้องหาเท่านั้น^{๑๙}

หลักการไม่ให้ผู้วินิจฉัยคดีเกี่ยวข้องกับคดีที่ตนมีผลประโยชน์ เป็นแนวคิดอย่างหนึ่งในเรื่องความยุติธรรมโดยธรรมชาติ หลักการนี้เพื่อประกันไม่ให้ผู้สอบสวนหรือผู้ตัดสินคดีกระทำการไปโดยอคติแต่จะต้องดำเนินคดีอย่างตรงไปตรงมา ไม่ลำเอียง ดังนั้นผู้สอบสวนหรือตัดสินคดีต้องไม่ดำเนินคดีกับเรื่องที่ตนเองเกี่ยวข้องด้วย หลักการนี้มาจากภาษาลาตินว่า Nemo debet esse iudex in propria sua causa (No one shall be judged in his own case.) เพราะหากเป็นผู้มีส่วนได้เสียในคดีนั้น ๆ การปฏิบัติหน้าที่จะเกิดความลำเอียง โดย

^{๑๖} คณิต อนุคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑ - ๑๒, ๑๕.

^{๑๗} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๒๐

^{๑๘} พัทธมน จักรางกูร, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, (กรุงเทพฯ: นิติชนสาส์น, ๒๕๓๘),

หน้า ๑๖๕ - ๑๖๖.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

หลักการดังกล่าวนี้ผู้สอบสวนหรือผู้ตัดสินคดีต้องเปิดเผยก่อนการปฏิบัติหน้าที่ว่า ตนเองมีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีหรือไม่ (Not to act in your own case - declare any interest)^{๔๐}

๒.๔.๒ หลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลย (Presumption of Innocence)

หลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลย เป็นหลักการอำนวยความสะดวกยุติธรรมทางอาญาที่สำคัญ ในการที่จะต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไม่ได้กระทำความผิด หรือยังคงเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลถึงที่สุดว่ามีความผิด และถือได้ว่าเป็นหลักการสากลที่ทุกประเทศจะต้องยึดถือปฏิบัติในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม เนื่องจากได้มีบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลแห่งสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ ได้ประกาศไว้เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๑ ข้อ ๑๑ มีใจความว่า

บุคคลทุกคนที่ถูกกล่าวหาในคดีอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ตามกฎหมายอย่างเปิดเผยโดยศาลยุติธรรมว่า มีความผิด และจะต้องได้รับความคุ้มครองในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่^{๔๑}

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ รับรองหลักการนี้ใน มาตรา ๓๓

“ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

สิทธิของบุคคลที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์นี้ส่งผลให้จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเรื่องนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดว่า ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมหรือขังมีสิทธิ ดังนี้

^{๔๐} Ibid. 34.

^{๔๑} The Universal Declaration of Human Rights ๑๙๕๔

Article 11 Everyone charged with a penal offence has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law in a public - trial at which he has all the guarantees necessary for his defense.

๑. พบและปรึกษาผู้ที่จะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว
๒. ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน
๓. ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร
๔. ได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย

นอกจากนี้ ถ้าบุคคลใดถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีอาญาแล้ว กฎหมายรับรองสิทธิของจำเลยดังต่อไปนี้

๑. แต่งตั้งทนายแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาในศาลชั้นต้น ตลอดจนศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา
๒. พุดจากับทนายหรือผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง
๓. ตรวจสอบจำนวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาของศาลและคัดสำเนาหรือขอสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องโดยเสียค่าธรรมเนียม
๔. ตรวจสอบสิ่งที่ยื่นเป็นพยานหลักฐาน และคัดสำเนาหรือถ่ายรูปนั้น ๆ^{๔๖}

โดยหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาไม่ได้กระทำความผิดนี้เอง ในการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจในคดีอาญาต้องยึดเป็นหลักว่า ข้อเท็จจริงแห่งคดีนั้นต้องได้มาจากพยานหลักฐานทั้งหลาย ไม่ว่าพยานหลักฐานดังกล่าวจะบ่งชี้ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาก็ตาม การค้นหาความจริงต้องกระทำไปให้ล้นถ้อยกระทงความตามพฤติการณ์แห่งคดีโดยปราศจากความมีอคติ (Bias) ต่อผู้ต้องหาว่า เป็นผู้กระทำความผิดไว้ก่อน ทั้งนี้เนื่องจากยังไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่าบุคคลดังกล่าวจะเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่ ในการนี้ เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจในการอำนวยความสะดวกต้องมีความเป็นภาวะวิสัย (Objectivity) กล่าวคือ ต้องดำเนินคดีด้วยความรอบคอบ และเที่ยงธรรม ปราศจากความลำเอียง ความมีอคติเป็นการส่วนตัว แต่จะต้องยึดหลักตามวัตถุประสงค์แห่งการดำเนินคดี นั่นคือ ความยุติธรรม

การที่เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาละเลย เพิกเฉย ไม่ปฏิบัติตามอำนวยความสะดวกโดยไม่ยึดหลักรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๓ นี้ ย่อมเป็นการละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล อันยังผลให้บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาล หรือยกเป็นข้อต่อสู้คดีในชั้นศาลได้^{๔๗}

^{๔๖} มานิตย์ จุมปา, รัฐธรรมนูญใหม่มีอะไรใหม่? (กรุงเทพฯ : เดือนตุลา . ๒๕๔๑) , หน้า ๔๒ - ๔๓.

^{๔๗} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

มาตรา ๒๔ "บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้"

อย่างไรก็ตามหลักการที่ ให้อธิบายว่าผู้ต้องหายังเป็นผู้บริสุทธิ์นั้น มีนักกฎหมายให้ความเห็นว่า ไม่ใช่หมายความว่า ผู้ต้องหาจะเป็นผู้บริสุทธิ์อย่างเด็ดขาดเสียทีเดียว เพียงแต่หลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลย มุ่งคุ้มครองป้องกันมิให้มีการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาเยี่ยงผู้กระทำผิด เพราะหากตีความว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์อย่างแท้จริงแล้ว ไซ้รัฐก็ไม่สามารถใช้อำนาจ ควบคุม ชัง ผู้ต้องหา ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดได้ กรณีตามหลักการนี้กฎหมายจึงมีเจตนารมณ์เพื่อให้ผู้ต้องหาได้มีสิทธิที่จะต่อสู้คดี โดยการแสดงพยานหลักฐานอย่างเต็มที่เท่านั้น^{๔๔}

นอกจากมาตรา ๓๓ ดังกล่าวได้บัญญัติหลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาไว้แล้ว ยังมีบทบัญญัติรองรับมิให้มีการกระทำลักษณะประจาน หรือชี้หน้าว่า ผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำผิดก่อนที่จะมีคำพิพากษา ดังนี้

มาตรา ๓๔ สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศชื่อเสียงหรือความเป็นอยู่ ส่วนตัวย่อมได้รับความคุ้มครอง

การกล่าวหรือไขข่าวแพร่หลายซึ่งข้อความหรือภาพไม่ว่าด้วยวิธีใดไปยังสาธารณชน อันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียงหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวจะกระทำมิได้ เว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน^{๔๕}

บทบัญญัติมาตรา ๓๔ นอกจากจะคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลแล้ว ยังเป็นการป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำในลักษณะการแถลงข่าวจับกุมผู้ต้องหาในคดีอาญาต่อสื่อมวลชน อันเป็นที่นิยมของนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่เพื่อเป็นการสร้างภาพ หรือแสดงผลงานต่อสาธารณชนและมีหลายคดีซึ่งมีการแถลงข่าวระบุนความผิดของผู้ต้องหาอย่างครึกโครมต่อสื่อมวลชน แต่เมื่อคดีขึ้นสู่การพิจารณาชั้นศาล จำเลยได้นำสืบพยานหลักฐานต่อสู้คดี พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง สามารถหักล้างพยานฝ่ายโจทก์ลงได้ ในที่สุดศาลพิพากษายกฟ้อง การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐในการแถลงข่าวระบุนความผิดของผู้ต้องหาเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงการไม่ยึดหลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา เพราะหากมีการเคารพหลักการนี้ การสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานจะต้องมีการรับฟังพยานทุกฝ่าย ไม่ใช่มุ่งแต่หน้าคั้นความจริงโดยแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาเพียงอย่างเดียว

^{๔๔} นายน้ำแท้ มีบุญสร้าง, วารสารตำรวจ, (กรุงเทพฯ : ตำรวจ, ๒๕๔๙), ฉบับที่ ๔๐๘ เดือน ก.ค. - ก.ย. ๒๕๔๙ หน้า ๑๙ - ๒๐.

^{๔๕} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐

อนึ่ง การที่เจ้าพนักงานของรัฐไม่ยึดหลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา และปฏิบัติต่อผู้ต้องหาอย่างผู้กระทำความผิดนี้ อาจเป็นความผิดทางอาญาฐานปฏิบัติหน้าที่หรือละเว้นการปฏิบัติตามหน้าที่โดยมิชอบ และเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายต่อผู้อื่น ดังคำพิพากษาศาลฎีกา วินิจฉัยว่า การควบคุมตัวผู้ต้องหาในคดีการพนันโดยใส่กุญแจมือล่ามโซ่ เพื่อให้ผู้ต้องหาอับอายนั้น เป็นการมิชอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๘๖ และยอมผิดตามประมวลกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๑๔๕^{๔๖}

โดยหลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา^{๔๗} จึงต้องฟังพยานหลักฐานของผู้ต้องหาอย่างเต็มที่และเคร่งครัด เพราะเมื่อถือว่าผู้ต้องหาบริสุทธิ์ ย่อมลงโทษไม่ได้ ต้องอาศัยพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดโดยการค้นหาความจริงนั่นเอง คำว่า ความจริง (Truth) ต้องไม่จำกัดเฉพาะพยานที่พิสูจน์หรือยืนยันการกระทำผิดของผู้ต้องหาเท่านั้น หลักการนี้ จึงเป็นแม่บทสำคัญในการรวบรวมพยานหลักฐาน เนื่องจาก บทบัญญัติดังกล่าวเป็นการบังคับโดยเด็ดขาดว่า ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด โดยให้ถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ไว้ก่อน จนกว่าจะมีการพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานตามกฎหมาย และศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยมีความผิด เป็นการเปิดโอกาสให้มีการรับฟังความทุกฝ่ายในคดี

๒.๔.๓ หลักการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาได้รับทราบและเข้าใจข้อหาอย่างชัดเจน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒(๒) บัญญัติว่า

ผู้ต้องหา หมายความว่าบุคคลผู้ถูกหาว่าได้กระทำความผิด แต่ยังมีได้ถูกฟ้องต่อศาล

ดังนั้น เมื่อบุคคลใดได้กล่าวหาโดยการร้องทุกข์หรือกล่าวโทษเพื่อให้เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่รับผิดชอบซึ่งก็คือพนักงานสอบสวนดำเนินคดีกับบุคคลใดแล้ว บุคคลนั้นย่อมตกเป็นผู้ต้องหาในคดีทันที โดยไม่จำเป็นว่าบุคคลที่ต้องหาคดีอาญานั้นได้ถูกแจ้งข้อหาหรือทราบเรื่องราวที่มีการกล่าวหาตนเอง ดังนั้น ผู้ต้องหาอาจจะไม่ได้รับทราบเรื่องราวที่ตนถูกกล่าวหามาก่อนเลย ครั้นต่อมาเมื่อถูกจับกุมตัวดำเนินคดีดังนี้ ผู้ต้องหาย่อมมีสิทธิที่จะรับทราบข้อกล่าวหาและรายละเอียดพฤติการณ์ต่างๆ แห่งคดีอย่างชัดแจ้งเพื่อที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

^{๔๖} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๗๔๔/๒๕๐๑

หลักในการดำเนินคดีอาญาที่ จะต้องให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบและเข้าใจข้อกล่าวหาอย่างชัดเจนนั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องนำมาใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐาน อย่างไรก็ตาม คำว่า ข้อหา นั้น ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในชั้นพนักงานสอบสวน ทำให้พนักงานสอบสวนไม่ได้แจ้งข้อหาจริง ๆ แต่เป็นเพียงการแจ้งฐานความผิดแก่ผู้ต้องหาเท่านั้น ผู้ต้องหาจึงไม่เข้าใจข้อหาอย่างแจ่มแจ้ง และมักจะผิดหลงหรือสำคัญผิดในการให้การต่อสู้คดี ยิ่งกว่านั้นในบางครั้งผู้ต้องหาไม่ได้รับทราบและอธิบายให้เข้าใจข้อหาก่อนที่จะให้การ เนื่องจากผู้ต้องหาไม่มีความรู้เจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องบันทึกปากคำโดยมุ่งเอาข้อเท็จจริงทางคดีจากผู้ต้องหาเท่านั้น ดังนั้น ย่อมขัดกับหลักการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานอย่างสิ้นเชิง จึงต้องศึกษาค้นคว้าเพื่อความหมายของข้อหา ดังนี้

คำว่า " ข้อหา " มีการใช้ในความหมายต่าง ๆ กัน บางทีมีการใช้คำนี้ปะปนหรือแทนคำว่า " ฐานความผิด " แต่ข้อหาที่จะกล่าวในที่นี้มีพื้นฐานความผิดแต่เป็นการกระทำหรือข้อเท็จจริงที่อ้างว่าเป็นความผิด

ข้อหาเป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ถูกก่อกำขึ้น ข้อหา จึงเป็นสิ่งที่จะต้องพิสูจน์กันในคดี หรือเป็น " วัตถุในคดี " (Prozessgegenstand) กล่าวอีกนัยหนึ่งข้อหา คือ รายละเอียดโดยย่อแห่งการกระทำผิดที่ถูกกล่าวหา

ในชั้นสอบสวนข้อหายังไม่แน่นอน แต่เมื่ออัยการ(หรือผู้เสียหาย) ได้ยื่นฟ้องไปประการใดแล้ว ข้อหาในฟ้องก็เป็นอันแน่นอนและเป็นสิ่งที่จะต้องพิสูจน์กันต่อไป

ในชั้นสอบสวนพนักงานสอบสวนต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบ กล่าวคือแจ้งเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เขาได้ก่อกำขึ้นและยืนยันให้เขาทราบด้วยว่า การกระทำของเขานั้นเข้าข่ายเป็นความผิดอาญาฐานใด

การที่กฎหมายบังคับให้ต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบนั้นก็สืบเนื่องมาจากสิทธิของผู้ต้องหาในการที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ในฐานะที่เขาเป็นประธานในคดี หรือ " สิทธิ ที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหา " การไม่แจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบมีผลทำให้อัยการฟ้องคดีนั้นไม่ได้ เพราะเป็นการฝ่าฝืนหลักฟังความทุกฝ่าย ^{๔๗}

^{๔๗} เรื่องเดียวกันเชิงอรรถที่ ๓๖ หน้า ๗๓ - ๗๔ โดยอ้างเพิ่มเติมไว้ดังนี้

อนึ่ง กรมอัยการ (ปัจจุบันคือสำนักงานอัยการสูงสุด) เคยมีความเห็นเกี่ยวกับการแจ้งข้อหาว่า " การแจ้งข้อหา คือ การแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่าถูกกล่าวหาว่ากระทำการใดซึ่งเป็นความผิด " (อัยการนิเทศ เล่ม ๗ พ.ศ. ๒๔๘๔ หน้า

สำหรับฐานความผิด หมายถึงองค์ประกอบความผิดโดยย่อ เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๓๔ บัญญัติว่า ผู้ใดเอาทรัพย์สินของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไปโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานลักทรัพย์...

องค์ประกอบความผิดในมาตราดังกล่าว ประกอบด้วย

๑. ผู้ใด
๒. เอาไป
๓. ทรัพย์สินของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย
๔. โดยทุจริต

ฐานความผิดตามมาตรานี้ คือ ลักทรัพย์ ส่วนข้อหานี้ หมายถึง พฤติการณ์แห่งการกระทำผิดที่ถูกกล่าวหาโดยย่อ วันเวลาและสถานที่ ตลอดจนทรัพย์สินที่ถูกเอาไป ดังนั้นการแจ้งเฉพาะฐานความผิดแก่ผู้ต้องหาย่อมขาดรายละเอียดแห่งข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่จะสามารถทำให้ผู้ต้องหาเข้าใจได้

การแจ้งข้อหาให้กับผู้ถูกกล่าวหาทั้งในชั้นเจ้าพนักงานโดยเริ่มตั้งแต่มีการจับกุม การถามปากคำ และในชั้นการพิจารณาคดีของศาล ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

มาตรา ๘๓ บัญญัติว่า ในการจับนั้น เจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับ แล้วส่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ถูกจับพร้อมด้วยผู้จับ เว้นแต่สามารถนำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบได้ในขณะนั้น ให้นำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบดังกล่าว แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป

ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบ หากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่าผู้ถูกจับมีสิทธิมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานการพิจารณาคดีได้และผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะ

๑๔๘) แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในทางปฏิบัติของกรมอัยการตลอดมาจนบัดนี้ก็ยังคงยึดเอาฐานความผิดเป็นเกณฑ์อยู่นั่นเอง ความไม่ถูกต้องของการแจ้งข้อหาจึงยังคงเป็นที่มาของความเดือดร้อนของบุคคลผู้ตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาอยู่ จึงขอที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมตำรวจ(สำนักงานตำรวจแห่งชาติ) และสำนักงานอัยการสูงสุด จะได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงทางปฏิบัติเสียให้ถูกต้อง ซึ่งการแก้ไขเปลี่ยนแปลงนี้สามารถกระทำได้โดยไม่ต้องมีการแก้ไขกฎหมาย และเปลี่ยนแปลงจะไม่กระทบต่อผลในทางคดีอย่างใดทั้งสิ้น

พบและปรึกษาทนายความ หรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ ถ้าผู้ถูกจับประสงค์จะแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจทราบถึงการจับกุมที่สามารถดำเนินการได้โดยสะดวกและไม่เป็นการขัดขวางการจับหรือการควบคุมผู้ถูกจับหรือทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็ให้เจ้าพนักงานอนุญาตให้ผู้ถูกจับดำเนินการได้ตามสมควรแก่กรณี ในกรณีนี้ให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นบันทึกการจับดังกล่าวไว้ด้วย

ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับ หรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีหรือการป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับนั้น “

มาตรา ๘๔ บัญญัติว่า เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับต้องเอาตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนตามมาตรา ๘๓ โดยทันที และเมื่อถึงที่นั่นแล้ว ให้ส่งตัวผู้ถูกจับแก่พนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจของที่ทำการของพนักงานสอบสวนดังกล่าว เพื่อดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นแจ้งข้อกล่าวหา และรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบ ถ้ามีหมายจับให้แจ้งแก่ผู้ถูกจับทราบและอ่านให้ฟังและมอบสำเนาบันทึกการจับแก่ผู้ถูกจับนั้น

๒. ในกรณีที่ราษฎรเป็นผู้จับ ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวบันทึกชื่อ อาชีพ ที่อยู่ของผู้จับ อีกทั้งข้อความและพฤติการณ์แห่งการจับนั้นไว้ และให้ผู้จับลงลายมือชื่อกำกับไว้เป็นสำคัญ เพื่อดำเนินการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบ และแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบด้วยว่าผู้ถูกจับมีสิทธิ์ที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้ และถ้อยคำของผู้ถูกจับอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

เมื่อได้ดำเนินการตามวรรคหนึ่งแล้วให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ซึ่งมีผู้นำผู้ถูกจับมาส่ง แจ้งให้ผู้ถูกจับทราบถึงสิทธิตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๗/๑ รวมทั้งจัดให้ผู้ถูกจับสามารถติดต่อกับญาติ หรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้วางใจเพื่อแจ้งให้ทราบถึงการจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมได้ในโอกาสแรกเมื่อผู้ถูกจับมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนตามวรรคหนึ่ง หรือถ้ากรณี

“ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา ๘๓ แก้ไขโดยมาตรา ๑๘ แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ ๒๒) พ.ศ. ๒๕๔๗ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๑ ตอนพิเศษ ๗๗ ก หน้า ๔ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๗)

ผู้ถูกจับร้องขอให้พนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจเป็นผู้แจ้ง ก็ให้จัดการตามคำร้องขอนั้นโดยเร็ว และให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจบันทึกไว้ในกรณีนี้ให้เรียกค่าใช้จ่ายใด ๆ จากผู้ถูกจับ

ในกรณีที่จำเป็น เจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับจะจัดการพยาบาลผู้ถูกจับ เสียก่อนนำตัวไปส่งตามมาตรฐานก็ได้

ถ้อยคำใด ๆ ที่ผู้ถูกจับให้ไว้ต่อเจ้าพนักงานผู้จับ หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือ ตำรวจในชั้นจับกุมหรือรับมอบตัวผู้ถูกจับ ถ้าถ้อยคำนั้นเป็นคำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่าตนได้ กระทำความผิด ห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน แต่ถ้าเป็นถ้อยคำอื่นจะรับฟังเป็น พยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับได้ต่อเมื่อได้มีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่ง หรือ ตามมาตรา ๘๓ วรรคสอง แก่ผู้ถูกจับ แล้วแต่กรณี^{๔๔}

หลังจากมีการจับกุมผู้ต้องหามาดำเนินคดีตามข้อกล่าวหาแล้ว ในชั้นสอบสวน ผู้ต้องหาจะต้องได้รับทราบข้อหา ตลอดจนข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่มีการกล่าวหา ตามบทบัญญัติแห่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ

มาตรา ๑๓๔ บัญญัติว่า เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียก หรือส่งตัวมา หรือเข้าหาพนักงาน สอบสวนเอง หรือปรากฏว่าผู้ใดซึ่งมาอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวนเป็นผู้ต้องหา ให้ถามชื่อตัว ชื่อรอง ชื่อสกุล สัญชาติ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด และแจ้งให้ทราบถึงข้อเท็จจริง เกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด แล้วจึงแจ้งข้อหาให้ทราบ

การแจ้งข้อหาตามวรรคหนึ่ง จะต้องมีหลักฐานตามสมควรว่า ผู้ใช้นั้นน่าจะได้ กระทำความผิดตามข้อหา นั้น

อย่างไรก็ตามในการแจ้งข้อหา นั้น ผู้ต้องหาต้องมีความเข้าใจข้อหาได้เป็นอย่างดี เพื่อสามารถให้การได้ตรงประเด็นแห่งคดี ไม่สำคัญผิดในข้อเท็จจริง หรือหลงข้อต่อสู้ และ เนื่องจากในการสอบสวน ต้องใช้ภาษาไทย ดังนั้น กฎหมายจึงบัญญัติให้มีการใช้ล่ามแปลใน

^{๔๔} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา ๘๔ แก้ไขโดยมาตรา ๑๙ แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญา (ฉบับที่ ๒๒) พ.ศ. ๒๕๔๗ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๑ ตอนพิเศษ ๗๙ ก หน้า ๘ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๗)

กรณีจำเป็น อันเนื่องจากผู้ต้องหาไม่สามารถฟัง พูด อ่าน เขียน หรือเข้าใจภาษาไทยอันเป็นภาษา
ที่ต้องใช้ในการสอบสวนนั่นเอง

การต้องมีล่ามแปลในกรณีจำเป็น

บางกรณีผู้ต้องหาจะเข้าใจข้อหาได้ดี จำเป็นต้องมีล่ามแปลเนื่องจากผู้ต้องหาไม่
เข้าใจภาษาที่ใช้ในการสอบสวน กฎหมายของไทยได้มีบทบัญญัติรองรับเอาไว้

มาตรา ๑๓ การสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ให้ใช้ภาษาไทย แต่ถ้ามีการ
จำเป็นต้องแปลภาษาไทยเป็นภาษาต่างประเทศ หรือภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ก็ให้ใช้ล่ามแปล

เมื่อล่ามแปลคำให้การ คำพยานหรืออื่น ๆ ล่ามต้องแปลให้ถูกต้อง ล่ามต้อง
สาบานหรือปฏิญาณตนว่าจะทำหน้าที่โดยสุจริตใจ จะไม่เพิ่มเติมหรือตัดทอนสิ่งที่แปล

ให้ล่ามลงลายมือชื่อในคำแปลนั้น

ในกรณีที่ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย หรือพยานไม่สามารถพูดหรือเข้าใจ
ภาษาไทยได้และไม่มีล่าม ให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลจัดหาล่ามให้โดยมิชักช้า

การใช้ล่ามภาษามือ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติเกี่ยวกับการใช้ล่ามมือในการ
สอบสวนว่า ในกรณีที่ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือพยานไม่สามารถพูดหรือได้ยิน หรือสื่อ
ความหมายได้และไม่มีล่ามภาษามือ ให้พนักงานสอบสวน จัดหาล่ามภาษามือ หรือจัดให้ถาม
ตอบ หรือสื่อความหมายโดยวิธีอื่นที่เห็นสมควร

ให้พนักงานสอบสวน ส่งจ่ายค่าป่วยการแก่ล่ามภาษามือที่จัดหาให้ตามระเบียบ

จากบทบัญญัติดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ล่ามเป็นเรื่องจำเป็นเพราะต้องการให้
ผู้ต้องหาเข้าใจข้อหา นั่นเอง กฎหมายจึงบังคับให้ต้องมีล่าม โดยรัฐเป็นผู้จัดหาล่ามให้ผู้ต้องหา

ผู้ต้องหาจะต้องได้รับการแจ้งข้อหาโดยที่มีความเข้าใจข้อหาเป็นอย่างดี เพื่อให้การต่อสู้หรืออาจจะรับสารภาพ ประเด็นสำคัญก็คือ ต้องเข้าใจข้อหาได้ดี หากไม่เข้าใจ ภาษาไทยก็จำเป็นต้องใช้ล่าม เพราะมาตรา ๑๓ บัญญัติให้ การสอบสวนต้องใช้ภาษาไทยเท่านั้น

การที่ ร. ซึ่งเป็นนายจำเลยทำหน้าที่เป็นล่ามให้จำเลยซึ่งไม่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษาไทยได้ไม่ได้สอบถามตนหรือปฏิญาณตนว่าจะเปล่งถ้อยคำของจำเลยให้ถูกต้องและทำหน้าที่โดยสุจริตใจไม่เพิ่มเติมหรือตัดทอนสิ่งที่แปล และ ร. มิได้ลงลายมือชื่อในคำแปลนั้นเลย การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้นจึงเป็นการฝ่าฝืนต่อ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓ วรรคสอง ^{๕๐}

ผู้ต้องหาต้องไม่เป็นผู้วิกลจริตและต้องอยู่ในสภาพที่สามารถต่อสู้คดีได้

แม้ผู้ต้องหาจะต้องมีล่ามเพื่อให้สามารถเข้าใจข้อหาได้ดีแล้ว หลักการให้ผู้ต้องหารับทราบข้อหาเสียก่อนที่จะมีการดำเนินคดีต่อไปนั้น ได้มีหลักประกันว่า ผู้ต้องหาจะต้องอยู่ในสภาพมีสติสัมปชัญญะดี ไม่เป็นผู้วิกลจริต และผู้ต้องหาต้องอยู่ในสภาพที่สามารถต่อสู้คดีได้อีกด้วย เพราะมิฉะนั้น ผู้ต้องหาไม่สามารถเสนอพยานหลักฐานของตนเองได้ ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้มีบทบัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา ๑๔ ในระหว่างทำการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริต และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวนไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้^{๕๑}

การพิจารณาในชั้นศาล ก่อนข้างจะเคร่งครัดในกรณีจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้ ซึ่งศาลฎีกาได้วินิจฉัยเอาไว้ขอยกมาดังนี้

^{๕๐} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๖๑๙๒/๒๕๔๔

^{๕๑} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๔ ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า จำเลยหรือผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ก็ให้แพทย์ตรวจแล้วให้ถ้อยคำ หากเชื่อว่าเป็นความจริงก็ให้งดการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาได้ แล้วส่งตัวไปยังโรงพยาบาลโรคจิตหรือมอบให้ผู้อนุบาล ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้อื่นดูแลรักษา และศาลมีอำนาจสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราวได้^{๔๖}

กรณีวิกลจริต ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๔ นี้ แตกต่างจากการวิกลจริตตามประมวลกฎหมายความอาญา มาตรา ๖๕ โดยมาตรา ๑๔ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นเรื่องที่ว่าจำเลยมาวิกลจริตหลังเกิดคดีขึ้นแล้วคือ เป็นเรื่องอยู่ในระหว่างการสอบสวนไต่สวนมูลฟ้อง หรือระหว่างการพิจารณาและจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีนั้นต่อไปได้ อันนี้ต้องงดการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือการพิจารณาในชั้นศาลไว้ก่อน แต่สำหรับประมวลกฎหมายความอาญา มาตรา ๖๕ เป็นเรื่องที่ว่าจำเลยวิกลจริตในขณะกระทำความผิด มิใช่ในระหว่างการพิจารณา ดังนั้น ถ้าในการพิจารณาของศาลได้มีการพิสูจน์ความผิดได้ว่าในขณะกระทำความผิดจำเลยได้กระทำไปเพราะวิกลจริตโดยไม่สามารถรู้ผิดชอบ จำเลยก็ไม่ต้องรับโทษ แต่ถ้าพิสูจน์ไม่ได้ความเช่นนี้ จำเลยก็ต้องรับโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำลง (เทียบเคียงได้กับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๕๕๓/๒๕๑๕)

การแจ้งข้อหาในชั้นสอบสวน

การแจ้งข้อหาเป็นการให้ผู้ต้องหามีโอกาสทราบและเข้าใจข้อหาในชั้นสอบสวน ซึ่งนับเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง เพราะเมื่อผู้ต้องหาได้รับทราบและเข้าใจข้อหาแล้วผู้ต้องหาจะมีสิทธิที่จะแสดงพยานหลักฐานพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน อันนำไปสู่การสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาในชั้นตอนการดำเนินคดีของพนักงานอัยการต่อไป

สำหรับขั้นตอนของการสอบสวนนั้น กรณีที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาในการสอบสวน เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียกหรือส่งตัวมาหรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเอง หรือปรากฏว่าผู้ใดซึ่งมาอยู่ต่อหน้าเจ้าพนักงานเป็นผู้ต้องหา ให้ถามชื่อตัว นามสกุล ชาติบังคับ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด และแจ้งข้อหาให้ทราบ และต้องบอกให้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวานั้น อาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างไร ก็ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้

^{๔๖} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๘๖๑/๒๕๑๕

การบอกผู้ต้องหาที่มีผลสำคัญมาก ถ้าปรากฏในคดีว่าเจ้าพนักงานไม่ได้บอกผู้ต้องหาตามลักษณะที่กฎหมายบังคับไว้ แม้ผู้ต้องหาให้การรับสารภาพไว้ในชั้นสอบสวน ศาลก็ไม่ฟังคำรับนั้นใช้ยื่นจำเลยในการพิจารณาดังนี้ ก็เท่ากับคำสารภาพนั้นใช้ไม่ได้^{๕๐}

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๔ บัญญัติว่า "เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียก หรือส่งตัวมาหรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเองหรือปรากฏว่าผู้ใดซึ่งมาอยู่ต่อหน้าเจ้าพนักงานเป็นผู้ต้องหา ให้ถามชื่อตัว นามสกุล ชาติ บังคับ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ที่เกิด และแจ้งข้อหาให้ทราบ และต้องบอกให้ทราบก่อนว่า ถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใด ก็ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลย ก็ให้บันทึกไว้"

การแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบนั้น ต้องมีการเตือนผู้ต้องหาให้ทราบก่อนว่า คำให้การในชั้นสอบสวนนี้สามารถยืนยันผู้ต้องหาในการพิจารณาคดีของศาลได้ หากไม่มีการเตือนก็ไม่สามารถใช้ยื่นจำเลยได้ ซึ่งศาลฎีกาได้วินิจฉัยกรณีพนักงานสอบสวนไม่ได้แจ้งเตือนผู้ต้องหาก่อนให้การไว้ว่า ไม่สามารถใช้คำให้การเช่นนั้นยื่นจำเลยในชั้นศาลได้ ดังคำพิพากษาต่อไปนี้

จำเลยให้การรับสารภาพชั้นสอบสวนโดยเจ้าพนักงานไม่ได้เตือนก่อนจำเลยให้การว่า คำให้การที่จำเลยให้จะใช้อันในการพิจารณาชั้นศาลได้คำให้การนั้นจึงใช้ยื่นจำเลยในชั้นพิจารณาไม่ได้เพราะไม่ได้เตือนก่อน^{๕๑}

การสอบถามคำให้การผู้ต้องหาครั้งแรกพนักงานสอบสวนแจ้งให้ทราบแล้วว่า คำให้การที่ผู้ต้องหากจะให้การอาจใช้อันในการพิจารณาได้ จำเลยก็ให้การปฏิเสธ ต่อมาเมื่อมีการสอบสวนเพิ่มเติมพนักงานสอบสวนไม่ต้องแจ้งอีกว่าคำให้การในชั้นสอบสวนเพิ่มเติมก็นำมาใช้ยื่นในชั้นพิจารณาของศาลโดยประกอบการลงโทษได้^{๕๒}

พนักงานสอบสวนเอาคำให้การเดิมที่พยานเคยให้ไว้ในชั้นกรรมการสอบสวนมาถามพยานเพื่อให้รับรองและสอบถามเพิ่มเติมแล้วจดบันทึกไว้และอ่านบันทึกให้พยานฟังและลง

^{๕๐} สัญญา ธรรมศักดิ์, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา จัดพิมพ์ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๒๖ หน้า ๑๘๐. (ม.ป.ท.)

^{๕๑} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๗๖๙/๒๕๔๒

^{๕๒} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๖๙/๒๕๔๙

ลายมือชื่อ อย่างนี้ถือว่ามี การสอบสวนถูกต้องตามกฎหมายแล้ว (เมื่อการสอบสวนได้แจ้ง
 ขอให้ทราบแล้วพยานไม่ยอมลงลายมือชื่อ พนักงานสอบสวนจะไปบังคับไม่ได้ เพียงแต่ต้อง
 ทำบันทึกไว้เท่านั้น^{*๖}

การแจ้งข้อหาในชั้นการฟ้องคดี

ก่อนการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ จะต้องมี การแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาเสียก่อน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๒๐ บัญญัติว่า ห้ามมิให้
 พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดต่อศาล โดยมีได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน

ความในมาตรานี้ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องผู้ต้องหาโดยมิได้มีการ
 สอบถามปากคำผู้ต้องหาและแจ้งข้อหาให้ทราบเสียก่อนเสียก่อน ซึ่งเป็นการห้ามเฉพาะ
 พนักงานอัยการเท่านั้น ถ้าราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาเสียเอง กฎหมายไม่ห้าม คือถ้าห้าม
 ราษฎรก็ไม่ต้องฟ้องกัน เพราะราษฎรไม่รู้ว่าจะไปเอาสำนวนการสอบสวนมาจากไหน

อย่างไรจึงจะถือได้ว่ามี การสอบสวนในความผิดนั้นแล้ว ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า
 การจดปากคำผู้ต้องหาแต่เพียงคนเดียว โดยพนักงานสอบสวน ย่อมถือได้ว่ามี การสอบสวนแล้ว^{*๗}

คดีอาญาที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้อง ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อน จนศาล
 เห็นว่าคดีมีมูลจะเอาชนะได้แล้วจึงประทับฟ้อง ฉะนั้นจึงผิดกับที่อัยการเป็นโจทก์ฟ้อง^{*๘}

คำว่า "มิได้มีการสอบสวน" นอกจากจะหมายความว่า คดีนั้นไม่ได้ผ่านการ
 สอบสวนมาเลย ยังหมายความรวมถึงคดีที่มีการสอบสวนมาแล้ว แต่การสอบสวนนั้นไม่ชอบด้วย
 กฎหมายด้วย ในทางปฏิบัติไม่มีคดีที่พนักงานอัยการฟ้องโดยมิได้มีการสอบสวนมาเลย แต่เคย
 มีปรากฏในคดีที่มีการสอบสวนไม่ชอบโดยกฎหมายเท่านั้น^{*๙}

^{*๖} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๘๖๙/๒๔๙๐

^{*๗} สุวัฒน์ชัย ใจหาญ, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, (กรุงเทพฯ, การพิมพ์ พระนคร, ๒๕๒๒), หน้า ๑๙๔ - ๑๙๕.

^{*๘} เรื่องเดียวกันเชิงอรรถที่ ๕๓ หน้า ๑๔๘.

^{*๙} คณิ่ง ฤาไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗) หน้า ๑๘๙.

เมื่อมีการสอบสวนโดยชอบและพนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลแล้ว คำฟ้องต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติโดยเฉพาะในประเด็นเรื่องให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา ๑๕๘ บัญญัติว่า ฟ้องต้องทำเป็นหนังสือ และมี

(๕) การกระทำทั้งหลายที่อ้างว่า จำเลยได้กระทำความผิด ข้อเท็จจริงและรายละเอียด ที่เกี่ยวกับเวลา และสถานที่ซึ่งเกิดการกระทำนั้น ๆ อีกทั้งบุคคลหรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องด้วยพอสมควร เท่าที่จะทำให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี

ในคดีหมิ่นประมาท ด้อยคำพูด หนังสือ ภาพขีดเขียน หรือสิ่งอื่นอันเกี่ยวกับข้อ หมิ่นประมาท ให้กล่าวไว้โดยบริบูรณ์หรือติดมาท้ายฟ้อง

การจะฟ้องบุคคลใดว่า กระทำความผิดอาญา โจทก์จะต้องฟ้องว่าจำเลยกระทำความผิดฐานใด เมื่อโจทก์เห็นว่าจำเลยมีความผิดฐานใดแล้วก็เป็นหน้าที่ของโจทก์ที่ต้องบรรยายฟ้องให้เห็นได้ว่าจำเลยกระทำความผิดฐานนั้น โดยที่ความผิดแต่ละฐานมีสาระสำคัญหรือองค์ประกอบ ความผิดแตกต่างกัน จะถือว่าโจทก์ฟ้องจำเลยในความผิดฐานหนึ่งฐานใดได้ โจทก์จะต้องบรรยายให้ครบองค์ประกอบความผิดฐานนั้น หากบรรยายขาดองค์ประกอบความผิด ฟ้องของโจทก์จะไม่สมบูรณ์^{๖๐}

จะเห็นว่า กฎหมายวางหลักให้ความสำคัญกับการที่ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา จะต้องรับทราบข้อกล่าวหาและมีความเข้าใจข้อกล่าวหาเป็นอันดี นับตั้งแต่การแจ้งข้อหาในชั้นการสอบสวนตลอดจนคำฟ้องของโจทก์ในชั้นศาล ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันอันนำไปสู่การรับฟังความสองฝายนั่นเอง

การแจ้งข้อหาในชั้นการพิจารณาคดี

กระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้นในการพิจารณา นับว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุด เป็นส่วนที่โจทก์ผู้ยื่นฟ้องจะต้องพิสูจน์ความผิดของจำเลยว่าเป็นไปตามฟ้องและจำเลยผู้ถูกฟ้อง

^{๖๐} คณิง ฤาไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม ๒, (กรุงเทพฯ ๖: เดือนตุลา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙.

จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ด้วยพยานหลักฐานตามกฎหมายที่ว่าด้วยพยานหลักฐาน เว้นแต่ในกรณีที่จำเลยให้การรับสารภาพ ซึ่งการสืบพยานอาจจะไม่มีความจำเป็น และส่วนนี้จะนำไปสู่การวินิจฉัยของศาลว่าจำเลยมีความผิดจริงตามฟ้องหรือไม่ และแม้จะเป็นคดีที่ไปสู่การพิจารณาของศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา ศาลทั้งสองย่อมอาศัยสิ่งที่ได้จากการพิจารณาของศาลชั้นต้นทั้งหมดหรือเป็นส่วนใหญ่ ความสำคัญของกระบวนการพิจารณาในส่วนนี้จะเห็นได้จากการที่กฎหมายกำหนดวิธีการให้จำเลยมีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่^{๖๐}

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีบทบัญญัติหลักประกันความยุติธรรมแก่จำเลยไว้ดังนี้

มาตรา ๑๗๒ การพิจารณาและการสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

เมื่อโจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลแล้ว และศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริง ให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังและถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้ชัดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การ ก็ให้ศาลจกรายงานไว้และดำเนินการพิจารณาต่อไป

กระบวนการพิจารณาโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย

กระบวนการพิจารณาต่อหน้าจำเลย เป็นหลักสำคัญอีกประการหนึ่งในกระบวนการพิจารณาในคดีอาญา ทั้งนี้เพื่อให้จำเลยมีโอกาสรับรู้กระบวนการพิจารณาได้ทุกขั้นตอน เนื่องจากจำเลยแต่ฝ่ายเดียวที่จะเป็นผู้รับผลร้ายจากคำพิพากษาอันสืบเนื่องมาจากการพิจารณาคดีและการสืบพยานในคดีนั้น จำเลยจึงควรมีโอกาสต่อสู้คดีได้เต็มที่ หลักนี้เป็นบทบังคับของกฎหมายที่ให้ประโยชน์แก่จำเลย ซึ่งจำเลยเองก็ไม่อาจสละสิทธินี้ได้ ฉะนั้น ในกรณีปกติ หากจำเลยไม่สามารถมาฟังการพิจารณาได้ เช่น ป่วยหรือติดกิจธุระที่จำเป็น ศาลจะเลื่อนคดีไป หรือถ้าเป็นกรณีที่จำเลยป่วยมาก หรือมีอาการเรื้อรังไม่สามารถมาศาลได้เป็นเวลานาน ศาลก็อาจจำหน่ายคดีออกจากสารบบความเป็นการชั่วคราวได้ หรือในกรณีที่อาจนำตัวจำเลยมาศาลได้ แต่จำเลยอยู่ในสภาพที่ไม่ทราบหรือไม่เข้าใจลักษณะของการพิจารณา อันทำให้ไม่

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙.

สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ เช่น วิกลจริต ศาลก็อาจงดการพิจารณาและสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราวตามนัยมาตรา ๑๔^{๖๖}

การพิจารณาและการสืบพยานในศาลนั้น กฎหมายบัญญัติให้ทำโดยเปิดเผย และต่อหน้าจำเลย เว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น ทั้งนี้เป็นไปโดยหลักที่ว่า เพื่อให้จำเลยได้รู้แจ้งเห็นจริงในการพิจารณาซึ่งตนจะต้องได้รับผลโดยตรงในอิสรภาพหรือชีวิต และเป็นโอกาสให้ตนได้มีช่องทางที่จะต่อสู้เต็มที่ในทุกวิถีทาง จำเลยต้องเข้าใจข้อหาได้ดีเสียก่อนที่จะมีการพิจารณา^{๖๗}

๒.๔.๔ หลักต้องรับฟังพยานหลักฐานของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน

ระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยได้ให้ความสำคัญการอำนวยความสะดวกในชั้นสอบสวนเป็นอย่างมาก ซึ่งการสอบสวนนั้นเป็นการค้นหาความจริงชั้นเจ้าพนักงานตามที่กล่าวมาแล้วใน เรื่องการสอบสวน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา วางหลักการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเอาไว้ดังนี้

มาตรา ๑๓๑ บัญญัติว่า ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริง และพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิด หรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๑ ที่แก้ไขใหม่นี้ ได้เพิ่มหลักการใหม่ขึ้นมาว่า การรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนมิใช่เพียงเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดเท่านั้น แต่รวมถึงพยานหลักฐานที่อาจพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาด้วย เนื่องจากประเทศไทยยึดถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ โดยถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย และเจ้าพนักงานของรัฐมีหน้าที่ดำเนินคดีอาญา ซึ่งบนพื้นฐานของหลักการดังกล่าวทุกฝ่ายมีหน้าที่ค้นหาความจริงตั้งแต่ในชั้นจับกุม ชั้นสอบสวน และชั้นศาล ฉะนั้นพนักงานสอบสวนจะรวบรวมพยานหลักฐานเฉพาะที่ใช้ยืนยันว่า ผู้ต้องหากกระทำผิดหาได้ไม่ หากต้องรวบรวมพยานหลักฐานที่เป็นผลดีแก่ผู้ต้องหาด้วย เพราะคดีอาญานั้นต้องตัดสินกันด้วย

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, เจริญธรรมที่ ๕๓, หน้า ๕๔๐.

ความจริง บทบัญญัติที่สนับสนุนความคิดเห็นดังกล่าว ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๙๘(๑) เจ้าพนักงานผู้ค้นมีอำนาจยึดสิ่งของซึ่งน่าจะใช้เป็นพยานหลักฐาน เพื่อเป็นประโยชน์ หรือยื่นผู้ต้องหาหรือจำเลย มาตรา ๑๓๘ พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนเอง หรือส่งประเด็นไปสอบสวนเพื่อทราบความเป็นมาแห่งชีวิต หรือความประพฤติอันเป็นอาชญาของผู้ต้องหา ดังนี้ แม้มิได้มีบทบัญญัติที่แก้ไขใหม่ ตามมาตรา ๑๓๑ ข้างต้น ก็เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่จะต้องรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาอยู่แล้ว แต่พนักงานสอบสวนก็ไม่ได้ปฏิบัติตาม จนต้องมีบทบัญญัติที่แก้ไขใหม่ออกมาเน้นย้ำให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทั้ง ๒ ด้าน ทั้งที่จะพิสูจน์ความผิด และที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ดังนั้นพนักงานสอบสวนจึงต้องดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด เพื่อที่จะค้นหาความจริงมิใช่เพียงที่จะพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาเท่านั้น พยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ว่าผู้ต้องหาบริสุทธิ์ พนักงานสอบสวนก็ต้องทำการรวบรวม และสอบสวนให้สิ้นกระแสความว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์ การที่พนักงานสอบสวนไม่รวบรวมพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา แต่ทำการรวบรวมเฉพาะที่ด้านที่แสดงถึงความผิดของผู้ต้องหาเท่านั้น แม้จะไม่ให้ทำการสอบสวนเสียไป แต่ก็มีความผิดพลาดและบกพร่องที่สำคัญที่พนักงานอัยการจะทำการตรวจสอบ และสั่งให้ทำการสอบสวนเพิ่มเติมให้ถูกต้องแล้ว จึงค่อยสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องต่อไป ซึ่งการที่พนักงานสอบสวนไม่ปฏิบัติให้ถูกต้องตามที่กฎหมายบัญญัติ อาจทำให้พนักงานสอบสวนต้องถูกดำเนินคดีทางอาญา ทางละเมิด และทางวินัย

มาตรานี้เป็นแม่บทในการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานคดีอาญา

ตามบทบัญญัติในมาตรานี้ถือได้ว่าประเทศไทยยึดถือหลักการดำเนินคดีอาญา โดยรัฐ รัฐเป็นผู้เสียหายและเจ้าพนักงานของรัฐมีหน้าที่ดำเนินคดีอาญา ซึ่งบนพื้นฐานของหลักการรับฟังความทุกฝ่ายที่กล่าวข้างต้น ทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรมต้องมีหน้าที่ค้นหาความจริงตั้งแต่ในชั้นจับกุม ชั้นสอบสวน และชั้นศาล ฉะนั้น พนักงานสอบสวนจะรวบรวมพยานหลักฐานเฉพาะที่ใช้ยื่นว่าผู้ต้องหากระทำผิดอย่างเดียวไม่ได้ แต่ต้องรวบรวมพยานหลักฐานที่เป็นผลดีแก่ ผู้ต้องหาด้วย เพราะคดีอาญานั้นต้องตัดสินกันด้วยความจริง มาตรานี้หากนำมาปฏิบัติได้อย่างจริงจัง ย่อมจะช่วยยกฐานะของพนักงานสอบสวนจากความเชื่อเดิมที่เคยถือว่าตนเป็นผู้ดำเนินคดีแทนฝ่ายผู้เสียหาย ให้ขึ้นมาอยู่ในฐานะ "เจ้าหน้าที่กึ่งตุลาการ (Quasi - Judicial Officer)" ซึ่งมีหน้าที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยการแสวงหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความจริงให้เห็นว่า ผู้ต้องหาน่าจะเป็นคนร้ายหรือเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งจะ

ส่งผลให้การสั่งฟ้องคดีของพนักงานอัยการลดลง และการดำเนินคดีอาญาแก่ประชาชนผู้บริสุทธิ์
ในชั้นศาลก็จะลดจำนวนลงไปได้อีกทางหนึ่งด้วย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๔ วรรคสี่ บัญญัติว่า

“พนักงานสอบสวนต้องให้โอกาสผู้ต้องหาที่จะแก้ข้อหา และที่จะแสดงข้อเท็จจริง
อันเป็นประโยชน์แก่ตนได้”

บทบัญญัตินี้ย่อมเป็นการสนับสนุนให้ผู้ต้องหาได้เสนอพยานหลักพยานของตน
หากพยานหลักฐานดังกล่าวสามารถหรือน่าจะสามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาตาม
มาตรา ๒๒๖ พนักงานสอบสวนจะต้องรับฟังโดยการรวบรวมเข้าสำนวน ตามมาตรา ๑๓๙ จะ
ไม่รวมเข้าสำนวนไม่ได้ หากไม่รวมเข้าสำนวนหรือนำออกจากสำนวนในภายหลัง ย่อมเป็น
ความผิดทางอาญาฐานปฏิบัติหน้าที่หรือละเว้น ดังคำพิพากษา

นอกจากนี้ในเรื่องการค้น มีบทบัญญัติให้ค้นเพื่อหาสิ่งของที่พิสูจน์ความบริสุทธิ์
ของผู้ต้องหาด้วยเช่นกัน

มาตรา ๙๘(๑) บัญญัติว่า ในกรณีที่ค้นหาสิ่งของโดยไม่จำกัดสิ่ง เจ้าพนักงานผู้ค้น
มีอำนาจยึดสิ่งของใด ๆ ซึ่งน่าจะใช้เป็นพยานหลักฐานเพื่อเป็นประโยชน์หรือยันผู้ต้องหาหรือจำเลย

มาตรา ๑๐๓ บัญญัติว่า ให้เจ้าพนักงานผู้ค้นบันทึกรายละเอียดแห่งการค้น
และสิ่งของที่ค้นได้นั้นต้องมีบัญชีรายละเอียดไว้

บันทึกการค้นและบัญชีสิ่งของนั้น ให้อ่านให้ผู้ครอบครองสถานที่ บุคคลใน
ครอบครอง ผู้ต้องหา จำเลย ผู้แทนหรือพยานฟังแล้วแต่กรณี แล้วให้ผู้นั้นลงลายมือชื่อรับรองไว้

ในประเด็นเกี่ยวกับความประพฤติของผู้ต้องหา ซึ่งในชั้นศาลจะมีการพิจารณา
รายละเอียดเกี่ยวกับผู้กระทำผิดตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๖ เพื่อเป็น
มูลเหตุในการรอกการลงโทษหรือรอกการกำหนดโทษ

มาตรา ๕๖ บัญญัติว่า “เมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ
สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ และสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น”.

สำหรับในชั้นพนักงานสอบสวน มาตรา ๑๓๘ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๘ บัญญัติเรื่องนี้ไว้ว่า

ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนเอง หรือส่งประเด็นไปสอบสวนเพื่อทราบความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาชญาของผู้ต้องหา แต่ต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบข้อความทุกข้อหาที่ได้มา

๒.๔.๕ หลักการหลักการภาระการพิสูจน์แก่โจทก์ (Burden of Proof)

ในคดีอาญานั้น หลักการสำคัญคือ เป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องนำสืบพิสูจน์ความผิดของจำเลย ดังจะเห็นได้จาก ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๘ บัญญัติว่า ก่อนนำพยานเข้าสืบ โจทก์มีอำนาจเปิดคดีเพื่อให้ศาลรับทราบคดีโจทก์ คือแถลงถึงลักษณะของฟ้อง อีกทั้งพยานหลักฐานที่จะนำสืบเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย เสร็จแล้วให้โจทก์นำพยานเข้าสืบ เมื่อสืบพยานโจทก์เสร็จแล้ว จำเลยมีอำนาจเปิดคดีเพื่อให้ศาลทราบคดีจำเลย โดยแถลงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายซึ่งตั้งใจอ้างอิง ทั้งแสดงพยานหลักฐานที่จะนำสืบเสร็จแล้วให้จำเลยนำพยานเข้าสืบ ในคดีอาญาโจทก์จะต้องนำสืบก่อนเสมอ โดยถือว่าเมื่อโจทก์อ้างว่าจำเลยกระทำผิดตามที่กล่าวมาในฟ้อง หากจำเลยปฏิเสธหรือไม่ยอมให้การ โจทก์ก็จะต้องนำสืบพิสูจน์ความผิดของจำเลย เช่น ในคดีอาญา จำเลยยอมมีสิทธิที่จะให้การอย่างใดหรือแม้จะไม่ให้การเลยก็ได้ เป็นหน้าที่ของโจทก์ต้องนำสืบพยานก่อนให้เห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิด จำเลยไม่จำเป็นต้องยกประเด็นข้อต่อสู้ไว้ในคำให้การ ก็มีสิทธิที่จะนำสืบในประเด็นนั้น ๆ ได้ และจำเลยมีอำนาจนำพยานเข้าสืบเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของจำเลยได้ โดยไม่จำเป็นต้องชักค้ำพยานโจทก์ในเรื่องที่จำเลยจะนำพยานเข้าสืบต่อได้เลย

หน้าที่นำสืบในเรื่องคำให้การชั้นสอบสวน เช่น คดีปล้นทรัพย์ มีผู้เสียหายผู้เดียวรู้เห็นคนร้ายในขณะกระทำผิด เมื่อผู้เสียหายมิได้มาเบิกความต่อศาลเพราะไม่ได้ตัวมาเป็นพยานโจทก์จะอาศัยแต่เพียงคำให้การชั้นสอบสวนของผู้เสียหายที่ได้กระทำลับหลังจำเลยกับคำเบิกความของพนักงานสอบสวน ซึ่งเป็นเพียงพยานรับคำบอกเล่า มาให้ศาลรับฟังลงโทษจำเลยไม่ได้

โดยหลักการเช่นนี้พยานหลักฐานตามท้องสำนวนการสอบสวนจะต้องมีความมั่นคงสามารถพิสูจน์โดยการชักค้ำในชั้นศาลได้ ในชั้นสอบสวนยอมเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการตรวจสอบความถูกต้องของพยานหลักฐานเอง เพราะยังไม่เปิดโอกาสให้ทนายความถามค้ำเหมือนดังชั้นการพิจารณา

ในคดีอาญาโจทก์มีหน้าที่ต้องนำสืบก่อนเสมอ การที่โจทก์อ้างว่าจำเลยกระทำผิดตามที่บรรยายมาในคำฟ้อง หากจำเลยปฏิเสธหรือแม้จำเลยไม่ยอมให้การ โจทก์จะต้องนำสืบเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย^{๒๔}

ดังนั้น การรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นสอบสวน พนักงานสอบสวนจึงต้องรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหลายให้ได้ความจริง เพื่อสามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงในชั้นศาลต่อไป การจะรับฟังข้อเท็จจริงโดยอาศัยเพียงคำรับสารภาพ และการนำชี้ที่เกิดเหตุประกอบคำรับของผู้ต้องหามาเป็นที่ยุติโดยไม่มีการรวบรวมพยานหลักฐานอื่นๆ อิกยอมไม่ได้ เพราะการรับฟังข้อเท็จจริงในชั้นการพิจารณาต้องปราศจากข้อสงสัยใด ๆ

๒.๔.๖ หลักการรับฟังข้อเท็จจริงจนสิ้นสงสัยและยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย

ในคดีอาญาศาลต้องรับฟังพยานหลักฐานทั้งสองฝ่าย และพยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบจะต้องสิ้นถ้อยกระทงความว่าจำเลยกระทำผิดตามฟ้องจริง (To Prove Beyond a Reasonable Doubt) หากศาลมีเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยกระทำผิดหรือไม่ ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นแก่จำเลย ซึ่งการที่ศาลจะฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติ สิ้นสงสัยได้นั้น ต้องกระทำโดยหลักการรับฟังความทุกฝ่าย เพื่อให้ได้ความจริง

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๒๗ บัญญัติว่า ให้ศาลได้ดุลยพินิจวินิจฉัยซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวง อย่าพิพากษาลงโทษจนกว่า จะแน่ใจว่ามีการกระทำผิดจริง และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น

เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่า จำเลยได้กระทำผิดหรือไม่ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้แก่จำเลย บทบัญญัตินี้หมายความว่า ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

^{๒๔} จิตฤดี วีระเวสส์ , บันทึกท้ายฎีกาเรื่องมาตราประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.(พิมพ์อักษร : กรุงเทพฯ , ๒๕๔๑) , หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัย (in dubio pro reo) ให้อำนาจแก่จำเลย เป็นหลักนิติรัฐที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งหมายความว่าผู้ถูกกล่าวหาไม่ต้องพิสูจน์เรื่องฐานที่อยู่ของตน แต่จะต้องมีการพิสูจน์โดยพยานหลักฐานอย่างแน่ชัด ผู้ถูกกล่าวหาอยู่ ณ ที่เกิดเหตุหรือร่วมกระทำผิดในการกระทำความผิดอาญานั้นอย่างไร ข้อสงสัยเรื่องเหตุที่ผู้กระทำมีอำนาจกระทำได้ เช่น การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือความไม่สามารถรับผิดเนื่องจากวิกลจริต หรือข้อสงสัยในเรื่องเหตุยกเว้นโทษ เช่น การยับยั้งเสียเองในความผิดอาญาฐานพยายาม เหล่านี้ต้องยกประโยชน์ให้ผู้ถูกกล่าวหา

ความสงสัยที่จะต้องยกประโยชน์ให้ผู้ถูกกล่าวหา นั้นต้องเป็นเรื่องความสงสัยในข้อเท็จจริงเท่านั้น ความสงสัยในข้อกฎหมายจะใช้หลักนี้ไม่ได้

ปัญหาว่าหลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยนี้จะใช้กับความสงสัยเรื่องเงื่อนไขให้อำนาจดำเนินคดีหรือเงื่อนไขระงับคดีได้เพียงใด (ในทางปฏิบัติได้แก่ความสงสัยเกี่ยวเรื่องอายุ ความ คำพิพากษาเสร็จเด็ดขาด กฎหมายยกเว้นโทษและคำร้องทุกข์) ในทางตำรามีความเห็นแตกแยกกัน

ฝ่ายที่เห็นว่าใช้หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยไม่ได้ให้เหตุผลว่าหลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยเป็นเรื่องของความรับผิดในทางอาญา แต่เงื่อนไขให้อำนาจดำเนินคดีหรือเงื่อนไขระงับคดีเป็นเรื่องในปัญหาที่ว่ากระทำความผิดนั้นกับผู้นั้นจะทำได้หรือไม่

ฝ่ายที่เห็นว่าใช้หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยได้ ถือหลักนิติรัฐที่ว่าบุคคลจะยังรับโทษไม่ได้ ถ้ายังสงสัยเรื่องอำนาจการดำเนินคดี หรืออำนาจการลงโทษของรัฐอยู่

หลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยแสดงให้เห็นถึงความคิดพื้นฐานด้วยว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามุ่งถึงการยกฟ้องผู้บริสุทธิ์มากกว่าการลงโทษผู้ผิด^{๖๕} ทั้งนี้ในคดีอาญามีหลักการอันสำคัญว่า "ปล่อยคนผิดสิบคน ดีกว่าลงโทษผู้บริสุทธิ์แม้เพียงคนเดียว (To free ten wrongdoers is better than to punish only one innocent)"

มาตรา ๑๗๖ วรรคแรก บัญญัติว่า ในชั้นพิจารณาถ้าจำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง ศาลจะพิพากษาโดยไม่สืบพยานหลักฐานต่อไปก็ได้ เว้นแต่คดีที่มีข้อหาในความผิดซึ่งจำเลยรับสารภาพนั้น กฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างจำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปหรือโทษสถานอื่นที่หนักกว่านั้น ศาลต้องฟังพยานใจที่หนักกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำผิดจริง (the

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, เจริญธรรมที่ ๓๖, หน้า ๑๘ - ๒๐.

Court must hear the evidence for the prosecution until it is satisfied that the accused is guilty.)

ประโยชน์แห่งความสงสัยที่จะยกให้เป็นผลดีแก่จำเลยนั้น ต้องมีเหตุผลอันสมควรให้เกิดความสงสัย ข้อสงสัยที่ห่างไกลต่อเหตุผล ไม่เป็นเหตุให้ศาลยกฟ้อง^{๖๖}

คำรับสารภาพที่เกิดขึ้นโดยเข้าใจผิด ไม่อาจนำมารับฟังลงโทษจำเลยได้^{๖๗}

หลักการนี้เป็นการสนับสนุนการสอบสวนที่ดีว่า พนักงานสอบสวนต้องรวบรวมพยานหลักฐานให้รับฟังข้อเท็จจริงโดยปราศจากข้อสงสัย มิฉะนั้นก็ไม่สามารถลงโทษผู้กระทำผิดได้ ซึ่งหากผู้กระทำผิดรอดพ้นจากการถูกลงโทษย่อมส่งผลเสียหายต่อการดำรงความยุติธรรมและการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายเป็นอย่างยิ่ง

๒.๕ เปรียบเทียบหลักการตรวจสอบในคดีอาญากับหลักความตกลงในคดีแพ่ง

การดำเนินคดีอาญานั้นมีความแตกต่างจากการดำเนินคดีแพ่ง โดยมีความแตกต่างดังนี้

๑. คดีอาญาต้องรับฟังความทุกฝ่ายในทุกขั้นตอนการดำเนินคดี ไม่ว่าจะในชั้นก่อนฟ้อง (Pre – Trial) และชั้นการพิจารณาคดี (Trial)

คดีแพ่งวิสามัญ อาจจะมีการพิจารณาคดีโดยขาดนัด ซึ่งการพิจารณาคดีวิสามัญในศาลชั้นต้นนี้ ศาลรับฟังพยานหลักฐานจากคู่ความฝ่ายเดียวแล้วพิพากษาไปได้เลย

๒. คดีอาญายึดถือหลักการตรวจสอบ (Examination) แม้จำเลยจะให้การรับสารภาพ ศาลก็ต้องฟังพยานใจทักเสียก่อนจะพิพากษาลงโทษจำเลยไม่ได้ ซึ่งเป็นคดีตามนัย มาตรา ๑๗๖ แห่ง ป.วิอาญา

คดีแพ่งใช้หลักความตกลงของคู่ความ (Compromise) เช่น การทำ การพิพากษาตามยอมการประนีประนอมยอมความนอกศาล

^{๖๖} คำพิพากษฎีกาที่ ๕๗๒/๒๕๐๐

^{๖๗} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๐๗๗/๒๕๒๙

๓. คดีอาญาโจทก์จะต้องพิสูจน์ความจริงจนสิ้นสงสัย (To prove beyond a reasonable doubt) ต้องนำพยานเข้าสืบให้สมตามฟ้อง

คดีแพ่งใช้หลักการชั่งน้ำหนักพยาน (Greater Weight) ว่าพยานหลักฐานฝ่ายใด น่าเชื่อถือกว่า (Preponderance of Evidence) ฝ่ายนั้นก็ชนะคดี ซึ่งมีหลักเกณฑ์การพิจารณา โดยอาศัยน้ำหนักพยาน ความน่าเชื่อถือของพยาน ความน่าเชื่อถือของการชักคำ^{๖๔}

๔. คดีอาญาโจทก์มีภาระการพิสูจน์และจะต้องนำสืบก่อนเสมอ

คดีอาญาภาระการพิสูจน์ความผิดของจำเลยตกอยู่กับโจทก์ หากจำเลยไม่ โดยโจทก์ ต้องนำสืบพิสูจน์ความผิดของจำเลยให้ได้ดังฟ้องโดยปราศจากข้อแก้ตัวใด ๆ ทั้งสิ้น^{๖๕}

คดีแพ่งศาลเป็นผู้กำหนดประเด็นการนำสืบของคู่ความ โดยศาลจะตรวจดูคำฟ้องและ คำให้การแล้วกำหนดประเด็นการนำสืบของคู่ความ

ในคดีอาญาจำเลยย่อมมีสิทธิจะให้การอย่างไร หรือแม้จะไม่ให้การเลยก็ได้ เป็นหน้าที่ของโจทก์ต้องนำสืบพยานก่อนให้เห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิด จำเลยไม่จำเป็นต้องยกประเด็นข้อต่อสู้ไว้ในคำให้การ ก็มีสิทธิที่จะนำสืบในประเด็นนั้น ๆ ได้ และจำเลยมีอำนาจนำพยานเข้าสืบ เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของจำเลยได้ โดยไม่จำเป็นต้องชักคำพยานโจทก์ในเรื่องที่จำเลยจะนำพยานเข้าสืบต่อไปได้เลย^{๖๖}

๕. คดีอาญาส่วนใหญ่ตัดสินด้วยข้อเท็จจริงซึ่งเกิดจากการค้นหาความจริงจากพยานหลักฐาน ทุกชนิด ไม่ว่าจะพยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ

คดีแพ่งการพิสูจน์ข้อเท็จจริงจะยืนยันตามเอกสารเป็นหลัก หรือตามเจตนาของคู่ความ

สรุป หลักการดำเนินคดีอาญา ต้องค้นหาความจริงให้ถึงที่สุด ไม่ใช่อาศัยข้อตกลงการยอมความ ยกเว้นความผิดยอมความได้^{๖๗} ดังนั้นการดำเนินคดีอาญาต้องยึดหลักการรับฟังความทุกฝ่าย

^{๖๔} <http://www.grapevine.net/~swguinn/evidence.html>

^{๖๕} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๔๒๑/๒๕๒๘

^{๖๖} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๘๒๓-๒๘๒๔/๒๕๑๖

^{๖๗} ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๙๖ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๒๖